ERNEST MANDEL

ANKARA KONFERANSLARI

MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ VAKFI YAYINLARI : 11

ERNEST MANDEL

(ANKARA KONFERANSLARI)

DOĞU BLOKUNDA NELER OLUYOR?

* * *

NEO-LİBERALİZM VE DÜNYA EKONOMİK BUNALIMI

MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ VAKFI YAYINLARI -11

Konur Sokak. No: 1 Kızılay - ANKARA

Kapak : **Sıdıka HOCA**

Ankara - 1991

DİZGİ-BASKI
BİL OFSET TESİSLERİ
Necatibey Cad. 51/1-A
230 18 51 - 231 91 95
Demirtepe / ANKARA

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ
Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI *1*

I. KONFERANS
"Doğu Blokunda Neler Oluyor?"
Prof. Ernest MANDEL *1*

SORU-YANITLAR *35*

II. KONFERANS
"Neoliberalizm ve Dünya
Ekonomik Bunalımı"
Prof. Ernest MANDEL *45*

SORU-YANITLAR *67*
BASINLA SÖYLEŞİ *79*

SUNUŞ

Hani bir söz vardır; "Dağ sana gelmezse sen ona git" denmiştir. Biz, Mülkiyeliler Birliği olarak, biraz bunun tersini yaptık. Avrupa düşünce ve kültür birikiminin günümüzdeki en önde gelen zirvelerinden birini kendimize getirdik.

Ernest MANDEL, yalnızca akademik hayattaki bilimsel katkılarıyla değil; aynı zamanda, düşünce ve eylem adamı olarak, adil ve demokratik bir dünyanın oluşumu yönünde çok değerli ve belirleyici katkıları olmuş müstesna bir çağdaşımızdır.

Ernest MANDEL'in gelişinin Batılılaşma denilen süreç açısından da belli bir anlamı var. Kuşkusuz, bir kavram olarak Batılılaşmanın tartışmaya açık pek çok yönü bulunuyor. Ancak, IMF'nin sadık öğrencisi veya NATO'nun ileri karakolu olmanın, Batılılaşmak demek olmadığı da kesindir. Batı'nın kültür ve düşünce hazinelerine sırt çevirerek Batı'ya açılmanın, olsa olsa çarpık bir Batılılaşma getirdiği artık çok iyi bilinmektedir.

Bu nedenle, depolitizasyon ve kültürel yozlaşma eğilimlerinin evrensel boyutta giderek derinleştiği bir dönemde MANDEL'i dinleme olanağı sağlamış olmayı, unutulmayacak bir kültürel hizmet saymaktayız.

* * *

Ernest MANDEL, 1923'te Belçika'da doğdu. Brüksel Üniversitesi, Bağımsız Berlin Üniversitesi, Paris Sorbonne ve Ecole pratique des hautes études'de öğrenim gördü. Nazilerin Belçika'yı işgali üzerine direniş hareketine katılan MANDEL, iki kez tutuklanmıştır.

Halen, Brüksel Özgür Üniversitesi'nde İktisat Profesörlüğü yapmaktadır.

MANDEL, 1938'de kurulmuş olan 4. Enternasyonal'in önderlerindendir. 1955 -1963 yıllarında, Belçika Ulusal Sendikalar Federasyonu'nun İktisadi Çalışmalar Komisyonu üyesi olarak sendikacılık hareketiyle ilgilendi. Belçika Sosyalist Partisi içinde

bir kanadın yayın organı olan *La Gauche*'un yönetmenliğini yaptı.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin en çok tanınan düşünürlerinden ve iktisatçılarından biri olan MANDEL'in bugüne kadar yazdığı sayısız kitap ve makalesi dilimize de kazandırılmıştır.

* * *

MANDEL'in bağlı olduğu "sürekli devrim" ve özellikle "tek ülkede sosyalizmin kurulmasının olanaksızlığı" yolundaki Troçkist tezler, günümüzde doğu blokunda meydana gelen gelişmelerle yeni boyutlar ve kanıtlamalar kazanmış bulunmaktadır. Bu nedenledir ki MANDEL'in Ankara'daki konferanslarından ilki, "Doğu Bloku'nda Neler Oluyor?" konusuna ayrıldı. İkinci konferansın konusunu ise, ülkemizi de içine alan, demokratik kurumları ve sosyal devlet kazanımlarını yıkmaya yönelik saldırıların ve malum modelin irdelenmesine katkı sağlayacağını düşünerek "Neo-Liberalizm ve Dünya Ekonomik Bunalımı" olarak belirledik.

Konferanslardan ilki, 25 Mayıs 1991 tarihinde, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Farabi Salonunda gerçekleştirildi ve Fransızcadan Türkçeye çevirisini değerli arkadaşımız Yiğit BENER yaptı. 26 Mayıs 1991 tarihinde, SBF'nin Büyük Amfisinde İngilizce olarak verilen ikinci konferansın çevirisini ise bir başka değerli arkadaşımız, Yıldırım KOÇ yaptı. Her iki arkadaşımıza, başarılı çevirilerinden dolayı ve ayrıca, anılan fakültelerin sayın dekanlarına, salonlarını tahsisde gösterdikleri kolaylıklardan dolayı, bir kere daha teşekkür ederiz.

Öte yandan, Prof. MANDEL ile ilişki kurmamızda yardımcı olan Amsterdam'daki Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsüyetkililerine ve Hollanda Çalışma Ataşesi Sayın H.C. van RENSELAAR'a da teşekkür borçluyuz.

* * *

Elimizdeki kitap, MANDEL'in Ankara'da verdiği iki konferans ile Birliğimiz genel merkezinde düzenlediği basın toplantısında yaptığı konuşmaların ve kendisine yöneltilmiş olan sorulara verdiği yanıtların metinlerini içermektedir.

Kitabı yayına hazırlayan arkadaşımız Özer ESMER ile kapak ve sair düzenleme işlerinde katkılarından yararlandığımız arkadaşımız Sıdıka HOCA'ya da teşekkürü bir borç bilmekteyiz.

* * *

MANDEL'in bu konferansları, binlerce kişi tarafından çok yoğun bir ilgiyle izlenmişti. Bu kitabın da gereken ilgiyi göreceğini umuyoruz.

Bu tür etkinliklerimizin gördüğü ilgi nedeniyle, uluslararası üne sahip ve değişik düşüncelerin önde gelen temsilcisi konumundaki kişileri ülkemizde konferanslar verdirmek üzere davet etmeyi bundan sonra da sürdüreceğimizi bu vesileyle belirtiriz.

Prof.Dr. Alpaslan IŞIKLI

Mülkiyeliler Birliği Genel Başkanı,

Mülkiyeliler Birliği Vakfı Başkanı

20 Temmuz 1991

DOĞU BLOKUNDA NELER OLUYOR? (*)

Sovyetler Birliği ve onun hâkimiyetindeki Doğu Avrupa ülkeleri, 1970'li yıllardan itibaren derin bir sistem bunalımına girdiler. Bu bunalımın en belirgin göstergesi, ekonomik gelişimin gittikçe artan bir biçimde yavaşlaması oldu. Ulusal gelirin büyüme oranı, yüzde 3'ün bile altına düşmüş durumda. Sınırlı nüfus artışını da dikkate alırsak, bu oran kişi başına yüzde 2'nin bile altına düştü. Bazı yarı resmi Sovyet kaynakları daha da ileri giderek, bunun 1980'lerde yüzde sıfır'a kadar indiğini bile iddia ediyorlar. Daha sonra bu oran biraz artt:

Ekonomik gelişimin bu yavaşlaması, çok dramatik bir sonuca neden oldu. Sovyet bürokrasisinin yöneticileri, Stalin'in ölümünden beri izledikleri siyasi çizgiyi artık izleyemez hale geldiler. Bir yandan toplumun modernleşmesini ve sanayileşmesini sürdürmeyi, öte yandan, kitlelerin yaşam düzeyini de mütevazi, sınırlı ölçüde de olsa sürekli biçimde düzeltmeyi, artırmayı düşünüyorlardı. Kruşçev döneminde Gulaş Komünizmi" denilen neşneyi gerçekleştirmek istiyorlardı. Bütün bunları yaparken de Amerika Birleşik Devletleri ile silahlanma yarışını, yani eşit biçimde silahlanmayı sürdürmeyi umuyorlardı. Yılda kişi başına ortalama yüzde 2'lik bir büyüme ile, bu üç hedefi birden gerçekleştirmek kesinlikle mümkün değildir. Bunlardan en az birini, hatta ikisini terketmek gerekirdi.

Tüm bunlar da, Sovyet bürokrasisinin tepelerinde, gerçekten

(*) Prof. Ernest MANDEL'in, 25 Mayıs 1991'de Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde verdiği konferans.

köklü bir yeniden yapılanma, yeniden düşünme olgusunu ortaya çıkardı. Ve nihayet Gorbaçev'un iktidara gelmesi, bu yeniden yapılanmanın, yeniden düşünmenin bir ifadesi oldu. Seçenekler son derece açıktı; Silahlanma yarışını terketmek veya azaltmak. Ve kapitalist ülkelerden -Özellikle ABD- sanayileşmeyi ve modernleşmeyi sürdürebilmek için ekonomik yardım elde edebilmek. Çünkü ekonomik bunalımın temelinde yatan en önemli faktörlerden biri, en önemli kapitalist ülkelere yani Japonya, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri'ne kıyasla, gittikçe derinleşen bir teknolojik gerilik, teknolojik gecikmeydi. Kısaca ifade etmek gerekirse, Sovyetler Birliği üçüncü teknolojik devrimi başaramadı. Şu anki gecikmenin, gerilemenin, 5 ya da 10 yıllık bir teknolojik gecikme olduğu tahmin ediliyor.

Gorbaçev ve arkadaşları, Amerika'dan veya dışarıdan yardım gelmediği takdirde bu farkı kapatmanın mümkün olamayacağına kanaat getirdiler ve bu kanı, bürokrasinin en tutucu kesimleri ve özellikle ordu tarafından bile benimsenmektedir. KGB dahil... Çünkü sanayideki teknolojik geriliğin, askeri sonuçları da olması kaçınılmazdır.

Son Körfez savaşında Sovyet askeri yetkilileri gerçekten büyük bir şok geçirdiler. Çünkü, kendi yapımları olan karadan fırlatılan füzeler, Amerikan füzeleri tarafından çoktan aşılmıştı ve Sovyet füzeleri bir tek Amerikan uçağını bile düşüremeyi beceremedi. Tabii bu gözleme çok abartılmış bir önem vermemek gerekir.

Elbette Sovyet ordusu Irak'a elindeki en modern, en gelişmiş

silahları vermiş değildi. Ancak gerçekten, yaşanılan şok oldukça ani ve derin oldu. Ve bürokrasinin en tutucu kesimleri arasında bile Gorbaçev'in temel seçimlerinin doğru olduğu kanısını pekiştirdi.

Bu ekonomik büyümenin yavaşlamasının kökenleri konusunda tartışılabiliriz elbette.. Tüm bu gerilemenin kökenini bir formülle özetleyebiliriz -ki bu formül gerek Doğu'dan, gerek Batı'dan olayı yorumlayanlar açısından çok aşikâr bir olgu haline geldi- stalinist ve Stalin sonrası bürokrasi kabaca ekstansif "gelişmeci" bir büyümeyi gerçekleştirmeyi üç aşağı-beş yukarı sağlayabildi ise de- ki bunu yaparken de el emeğini, hammaddeleri, toprağı ölçüsüz bir biçimde israf ederek, iyi hesaplanmamış biçimde kullandı- ancak ekstantif "genişlemeci" sanayileşmeden entansif "yoğunlaşmış" sanaie geçmeyi beceremedi. Ki tüm bunlar, el emeğinin, hammaddelerin ve verimli toprakların azaldığı bir ortamda oluyordu.. Maliyetler çok daha net, çok daha doğru bir biçimde hesaplanmalıydı. Boşa harcananları iyice kısıtlamak, yoketmek gerekiyordu. Ve bunlar, nitelik sorunlarının, nicelik sorunlarından daha büyük bir önem kazandığı bir döneme rastlamıştı. Dolayısıyla bu ekonomik büyümenin, yavaşlamanın yarattığı bunalım, aslında bürokratik rejimin kendi içinden kaynaklanan ve diktatörlük altında kaçınılmaz olan bir bunalımdı. Ve şunu da belirtmek gerekir ki, tüm bunlar daha önceden de öngörülmüş, ne şekilde olacağı marksistler tarafından -ve daha net bir ifadeyle- benim temsil ettiğim siyasi akım tarafından öngörülmüştü.

Ancak Batı'da henüz yeterince bilincine varılmamış bir nokta, bu ekonomik gelişmenin yavaşlamasının aynı zamanda -ya da

kısa bir zaman farkıyla- çok derin ve önemli bir sosyal bunalımla birlikte ve siyasi meşruiyetin tartışılır olduğu bir ortamda geliştiğidir. Bu sosyal krizin ve siyasi meşruiyet krizinin derinliği, gerek Doğu'da, gerek Batı'da, gerek Japonya'da, gerek Avrupa'da birçok düşünür tarafından -ister sağdan, ister soldan olsun- küçümsenmiştir. Kendini Sovyetler Birliği uzmanı olarak nitelendiren birçok insan yada Sovyetler Birliği üzerinde uzmanlaşmış ideologlar bu konuda büyük ölçüde yanıldılar. Ki bu, bazılarının üstüste üçüncü yanılgısıydı. Geçmişte Stalinci rejimin niteliği konusundaki yorumlarda yanılmışlardı, Çin'deki kültür devriminin analizinde de büyük ölçüde yanılmışlardı ve nihayet 1970'lerde, 1980'lerin başında Sovyetler Birliği'nde olup bitenler hakkında üçüncü kez yanılmış oldular.

Bu sosyal bunalımın derinliği ve ciddiyeti konusunda birçok örnek vermek mümkün. Vereceğim örneklerdeki tüm rakamlar, Sovyetler Birliği'nden, tamamen resmi kaynaklardan alınmış rakamlardır. Yani muhalif kaynaklardan elde edilen rakamlar değildir. Tüm bu rakamları, bakanlara sunulan raporlarda, Gorbaçev'in danışmanlarının sundukları raporlarda, hatta Gorbaçev'in kendi kitabında ve konuşmalarında, yazılarında bulmak mümkün. Sovyetler Birliği'nde yayınlanan kitaplarda ve resmi yayın organları olan İzvestia, Pravda gibi yayın organlarında bu rakamlar bulunabilir.

Bugün Sovyetler Birliği'nde 60 milyon fakir bulunuyor. Bu 60 milyon insan, fakirlik eşiğinin altında yaşamaktadırlar, yani asgari gereksinimlerini karşılayamaz durumdadırlar. Bu 60 milyonun bir kesimi, savaş gazileri, yetimler, dullar, korkunç yaşam

koşulları altında yaşamaktadırlar. Uzun yıllar boyunca -son zamanlanlarda bu biraz düzeltildi- Sovyetler Birliği'nde savaş gazileri reel ücretlerin sadece ve sadece yüzde 10'unu alıyorlardı. 1979-80 yılları arasında Sovyetler Birliği, ortalama yaşam umudunun azaldığı ve çocuk ölüm oranlarının arttığı, dünyadaki tek ülkeydi. Bu alanda da şimdi durum biraz düzelmiş durumda.

Ancak bugün bile hala, bebek ölüm oranlarında Sovyetler Birliği -ki hatırlatalım, dünyanın ikinci büyük askeri ve ekonomik gücü olarak tanınıyor- dünyada 45'inci sırada. Karaipler'deki Barbados adaları ile eşit oranda...

Sovyetler Birliği'nde kadının konumu dramatik bir boyutta. En temel hijyen "temizlik" kurallarına dikkat edilemediği ve kadınlara dayatılan, "üçüncü çalışma günü" diye adlandırabileceğimiz olgu nedeniyle...

Sovyetler Birliği aslında, bugün dünyanın en fazla cinsel ayrıma dayanan toplumlarından biridir. Kadınlar işte çalıştıktan sonra ev işlerini de ikinci bir çalışma günü olarak tamamlamak zorundadırlar. Çünkü erkekler, kesinlikle herhangi bir şekilde ev işlerine karışmayı kabul etmiyorlar. Bu ikisinin ötesinde Sovyet kadınları için, bir de alışveriş için mağaza kuyruklarında geçen bir üçüncü işgünü de vardır. Onlarca milyon kadın, günde 12-13-14 saat çalışma zorunda kalıyor. Bu örnekleri daha da çoğaltmak elbette mümkün.

Ve gene Avrupa'da büyük ölçüde gözden kaçırılan bir diğer olgu da, bu sosyal bunalıma koşut giden siyasi meşruiyet bunalımı olmuştur. Bu siyasi meşruiyet bunalımı, aslında seçim alanın-

da da ifadesini buldu. Bir eski mitos, her seçimin sonucunda yüzde 99.99 oranında partili ve onun partisiz yandaşlarına oy verildiğine dair eski mitos, artık hiç para etmiyordu. Brejnev döneminde yapılan son iki seçimde seçmenlerin yaklaşık yüzde 10'u -ki diktatörlük altında yaşayan bir ülke için bu son derece ciddi bir rakamdır- seçimlerde oy vermemek için özel, kasıtlı çabalar harcamışlardır. Son dakikada konutlarını değiştirmek, yeni evlerinde seçmen kartı almayı reddetmek, seçim günü oy verebilecekleri yerin dışına çıkarak oy vermemek gibi bir dizi yöntemler kullanmışlardır. Brejnev ve Çernenko dönemlerinde, siyasi meşruiyetin yitirilmesi gerçekten gülünç boyutlara ulaştı. Tabii Andropov dönemini bunun biraz dışında tutmak gerekir. Çünkü insanlar korkuyorlardı. Ne de olsa Andropov KGB'nin eski başkanıydı.

Brejnev talihsiz bir fikirden yola çıkarak hatıralarını yazmaya -belki de yazdırmaya- girişti. Bunu yaparken de İkinci Dünya Savaşı'ndaki rolünü büyük ölçüde öven, şişiren yazılar yayınlandı. Bir süre sonra Sovyetler Birliği'ndeki Yayıncılar Birliği -ki Komünist Parti'li üyeler tarafından yönlendiriliyordu- Merkez Komitesi'ne bir mektup yazarak, ciddi, ağır bir lojistik sorunla karşılaştıklarını söylediler. Lojistik sorun şuydu: Brejnev'in kitapları kütüphanelerde yığılmaktaydı ve artık bu yığılan kitapların nereye kaldırılabileceği bilinmiyordu. Çünkü bu kitaplar satılmıyordu. Gene Brejnev, başka bir talihsiz düşünceye kapıldı. Geleneksel olarak Parti Başkanı, birçok seçim bölgesinde birden seçimlere katılıyordu. Brejnev, seçimlere katıldığı bölgeler arasına Gürcistan'ın Başkenti Tiflis'i de katmayı düşündü. Ki Tiflis geçmişten beri muhalefetin merkezlerinden biriydi. Muhalefet mer-

kezlerinden biri olmasının ana nedenlerinden birisinin milliyetçilik olduğunu belirtmek gerekir.

Tiflis'teki Komünist Partisi yetkilileri, büyük ulusal önderleri etrafında halkı bütünleşmeye çağırdılar ve bu toplantı gerçekten çok güzel bir park olan Tiflis Merkez Parkında düzenlendi. Partinin bu çağrısına yüzbinlerce insan cevap verdi. Parka gittiler, Brejnev konuşmaya başladı ve tam o sırada senaryoda öngörülmemiş olan bir kaza oldu; Oradaki 200 bin kişi parkta dolaşmaya başladılar. Ülkenin en önemli sorumlusu, yöneticisi konuşma yapıyordu ve insanlar, 200 bin kişi onu bırakıp parkta dolaşmaya başlamıştı. Bu da herhalde artık hiç kimsenin inkâr edemeyeceği bir protesto eylemiydi...

"Perestroika" adlı kitabında Mihail Gorbaçev da zaten ülkedeki meşruiyet kaybını son derece açık ve net bir şekilde özetledi: "Halkın o kadar ezici bir çoğunluğu televizyonun ve basının doğru söylemediğine inanıyor ki, basın ve televizyon tesadüfen 40 yılda bir doğruyu söylediği zaman bile, insanlar basın organlarına inanmamaya devam ediyor." Bir siyasi rejimin siyasi meşruiyetini yitirmesi herhalde bundan daha açık bir ifadeyle anlatılamazdı.

1985'den bu yana Sovyetler Birliği'nde olup bitenlerin tarihsel anlamını ancak şöyle kavrayabiliriz; Gorbaçev, bu sistem krizinin en önemli yönlerini ortadan kaldırmaya çalışan, bürokrasinin belki en akılcı, en teknokratik ve en modern siyasi akımının temsilcisidir. Ancak, Gorbaçev'un amacı, elbette ki bürokrasinin hükümranlığını, herkesin kabul ettiği bir formülle ifade edersek, "nomenklatüra" nın en tepelerinin egemenliğini ortadan kaldır-

mak değildir. Gorbaçov'un esas amacı, bu hükümranlığı yeniden sağlamlaştırmak, yeniden tutarlı bir temele dayandırmaktır. Tepeden indirilmiş olan kökten reformlarla, tabandan gelecek olan bir devrimi veya bir karşı devrimi karşılamaya, engellemeye çalışmaktır. Halk kesimlerinden kaynaklanan hoşnutsuzluğu da bürokrasinin bu iktidarı ve hükümranlığı ile uyuşabilecek alanlara doğru yönlendirmek, kaydırmaktır. Çünkü bu hoşnutsuzluk daha henüz Gorbaçev iktidara gelmeden bile kitlelerden gelen bir dizi özerk, denetimsiz muhalefet ve hoşnutsuzluk eylemlerine ve tepkilerine yolaçmaya başlamıştı.

Bir dizi cumhuriyette, özellikle de Gürcistan'da milliyetçi akımlar ortaya çıkmış, bir dizi bilim adamının ve yazarın hareketleri, tepkileri ifade edilmeye başlanmış, işçi grevleri uç vermiş, hatta 60'a yakın önemli işçi grevi yaşanmıştı. Gençlik içinde de başkaldırı hareketleri ortaya çıkmıştı.

Gençlerin bu hareketi Avrupa'da ve Japonya'da 1968 Mayısından önce ve sonra yaşananlarla son derece büyük bir paralellik, benzerlik taşıyan bir başkaldırıydı. Sovyetler Birliği'nde çok sevilen, çok tanınan bir büyük aktör ve şarkıcı olan Visovski, (Marina Vlady'nin, çok tanınan bir Fransız komünist kadın oyuncunun kocası) son derece sert bir şarkıcıydı. Rejime karşı eleştirel, başkaldıran şarkılar söylüyordu. Son derecede cesur bir şarkıcıydı.

Aynı zamanda Sovyetler Birliği'ndeki mahkûmları savunma cesaretini gösteren tek aydın oldu. Mahkûmları derken, siyasi değil, adi mahkûmları kastediyoruz. Çünkü siyasi mahkûmları sa-

vunmak kolay. Zaten sayıları da çok fazla değildi ve onları herkes savunuyordu. Ama aslında Sovyetler Birliği'nde sayıları milyonları bulan, gerçekten toplumun en aşağı tabakası olarak nitelendirilen ve en kötü, insanlık dışı muamelelere tabi tutulan mahkûmları savunma cesaretini gösterdi Visovski... Bugün Sovyetler Birliği'nde 3 - 4 milyon arası adi mahkûm var. Bu bir dünya rekoru. Ki bu da, başlı başına son derece hasta bir toplumla karşı karşıya olduğumuzun bir göstergesidir. Visovski bunları son derece büyük bir cesaretle savunmayı başardı. Aynı zamanda "kara" bir şairdi ve gençlik içinde çok tutuluyordu. Visovski'nin şarkılarının yeraldığı yüzbinlerce kaset gençler tarafından çoğaltıldı.

Visovski öldüğünde polis, cenazesinin ne zaman ve nerede kaldırılacağının gizli tutulması için ailesi üzerinde çok büyük bir baskı uyguladı. Çünkü polis, bu cenaze sırasında ciddi bir siyasi protesto gösterisi yapılacağından korkuyordu. Bu çabalar boşa çıktı. Cenaze kaldırılırken 15 bin genç tabutun etrafında toplandılar ve başkaldıranşarkılarını söylemeye başladılar. Polisle kavga ettiler. Bu açık siyasi başkaldırı eylemi hiç de şaşırtıcı değildi.

Aslında doğmakta olan, yaşanan siyasi bunalım konusundaki ilk endişeler, ilk sorgulamalar KGB içinden, Andropov'un yönlendirmesiyle ortaya çıkmıştır. KGB içindeki bu kişiler, gerçekçi bir yeni yönlendirişin, gerçekçi değişimlerin, planların uygulanması zamanının geldiğini söylüyorlardı. Aksi takdirde halk içinden, işçiler içinden çıkacak olan büyük sosyal patlamalara engel olunamayacağından korkuyorlardı.

İşte böylece Gorbaçev'un son derece kökten ve cesur reform-

ları planına varıldı: Glasnost ve perestroika... Perestroika, ekonomik durumun düzeltilmesi denemesiydi. Ama içeriği hiçbir zaman çok açık biçimde ortaya konmadı. Çeşitli yöntemler denendi. Bu değişik yöntemleri burada ayrıntılı olarak incelemek istemiyorum. Çünkü bunlar en fazla altı veya 12 ay dayandılar. Ve bugün perestroika'nın sonuçlarını kesin bir başarısızlık olarak nitelendirmek mümkün.

Ekonomik gelişme gerilemeye devam etti. Ve iyice negatife döndü. Yani ulusal gelir azalmaya başladı. Sanayinin gelişimi azalmaya başladı. Bu başarısızlığın nedenleri de gayet açıktır. Bunlar, denenen her bir yöntem konusundaki ayrı ayrı değerlendirmelerden bağımsız olarak geçerlidir. Geçerli olmayan, ancak tutarlı bir ekonomik yönlendirme, bir idare yöntemi olan bir sistem, adım adım parçalandı, ancak yerine başka bir tutarlı sistem konulamadı. Bu da, işlerin gittikçe daha kötü gitmesi anlamına geldi. Genel ekonomik idarenin bu bunalımına çok anlamlı bir olgu eklendi, bürokratik planlamanın parçalanmasına ek olarak yeni bir olgu ortaya çıktı: Toptan, kitlesel bir enflasyon... Bütçe açıkları giderek astronomik rakamlara varmaya başladı.

Bu enflasyonun nedeni de açıktır, fabrika yönetimlerinin işçi taleplerine kesinlikle karşı çıkmaları, bu taleplerin yerine getirilmesini reddetmeleri veya beceremmemeleri. Liberaller, yahut sözde liberaller, bunun, perestroika'nın bilinçli bir şekilde sabote edilmesi olduğunu söylüyorlar. -Elbette bazılarının kafasında gerçekten böyle bir niyet yatıyor da olabilir.- Ancak temel nedenin bu olduğunu sanmıyorum.

Çok uzun süreden beri, neredeyse iki kuşaktan beri süren

tam istihdam koşullarında, fabrikalardaki işçiler kendilerini oldukça güçlü hissederler, fiyat artışları olduğu zaman derhal maaşlarının artmasını talep ederler ve genellikle yöneticiler de bunlara olumlu cevap verirlerdi. Fabrikaların, işletmelerin çoğunun kâr etmediğini veya çok az kâr ettiğini de dikkate alırsak, bu ücret artış taleplerini karşılamanın tek yöntemi, devletten daha fazla yardım istemektir. Devletin bu fazladan yardım taleplerini karşılayabilmesi için tek çare de, fiyatları yeniden artırmak veya fazladan para basmaktır. Son iki yıl boyunca olup bitenler bunlardan ibarettir.

Elbette alternatif bir ekonomik politika da yürütmek mümkün. Tamamen akılcılıktan uzak bir şekilde yapılan idari harcamaları kesin bir şekilde kısabiliriz. Askeri harcamalar da büyük ölçüde kısıtlanabilir. Kâğıt üzerinde herşeyi yapmak mümkün. Ancak, "nomenklatura" içinde, solcu olarak nitelendirebileceğimiz bu alternatif politikayı yürütmeye hazır hiçbir akım veya kanadı bulamazsınız. Dolayısıyla, iktidar yanlısı ekonomistlerin elinde enflasyonu durdurmak için tek bir çare vardı; ücret artışlarını baskı altına almak ve fabrikalardaki işçilerin kendilerine güvenlerini, güçlülük duygularını ortadan kaldırmak.

Bunu yapmanın yöntemi de işsizliği yeniden devreye sokmaktır, tabii çok geniş bir ölçekte.. Bu "900 günlük plan" olarak ortaya atılan planın ve tüm özelleştirme denemelerinin altında yatan neden de, güç ilişkilerini köklü bir biçimde değiştirebilmekti. Bu 900 günlük plan uygulanmaya kalkıldığında, Polonya'da uygulanan acı reçetelerin yolaçtığı korkunç sonuçlara neden olunacaktır. Bu plan uygulandığı takdirde işsiz kalacakların sayısının

30 - 35 milyon olacağı tahmin ediliyor. Hatta bazıları çok daha büyük rakamlar öne sürüyorlar. İşte bu, Sovyetler Birliği'ndeki temel sorunun kilit noktasıdır. Perestroika ile glasnost arasındaki çelişki...

Birçok yorumcu, hatta soldan, devrimci kanattan gelen yorumcular da perestroika ve glasnostun, tutarlılığı olan bir bütün oluşturduğunu sanmakla kesinkes yanılıyorlar. Bu, tamamen yanlıştır.

Şurası açıktır ki, Perestroika'nın vardığımız bu son aşamasında öngörülen geniş çaplı özelleştirmelerin yapılması, büyük kitlelerin çıkarlarıyla kesinlikle çelişecektir.

Glasnost nedir? Glasnost kelimesi berraklık, şeffaflık anlamına gelir. Gerçekten de bu hareket basında, gerçekçiliğe, doğrulara -kısmen de olsa- bir geri dönüş olarak ortaya çıktı. Ancak glasnost, kesinlikle, bu son derece sınırlı ve ilkesel düzeyde kalmadı. Glasnostun iki anlamı oldu ki, bu da, dünya durumundaki kökten bir değişimin ifadesidir. Demokratik özgürlüklerin sınırlı ama gerçek anlamda yeniden inşa edilmesi, muhalefet partileri, özerk sosyal örgütlenmeler, sansürsüz ve iktidar tarafından denetlenmeyen bir basın, seçimlerde muhalif adayların varlığı, bu adayların genel oyla seçilmesi, halk temsilcileri meclislerinde, hükümete karşı çıkan, ona saldıran, eleştiren muhalefet partisi veya muhalefet kesiminin temsilcilerinin varolabilmesi...

1950'lerin başından beri böyle birşey Sovyetler Birliği'nde görülmemişti. Demokratik özgürlüklerin kısmen ve sınırlı bir biçimde olsa dahi inşa edilmesi -ki burada tam, mükemmel, herşe-

yiyle varolan bir demokrasiden sözetmiyoruz- ve bu özgürlüklerin yeniden verilmesiyle birlikte, gerçekten özerk bir işçi hareketinin, bir kitle hareketinin yeniden canlandığını görüyoruz. Elbette bu özerk hareket, henüz, Sovyet halklarının çok ufak bir azınlığını içermektedir. Sovyet kitlelerinin büyük çoğunluğu halen depolitizedir. Yani politikadan uzak durmaktadır. Ancak toplam rakamlar olarak işe baktığımızda, eyleme geçmeye başlayan kitlelerin sayısı milyonlarla ölçülmektedir. Bu da kesinlikle İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, hatta daha ötelerden beri, işçi hareketi tarihinde yepyeni bir olgudur. Herkes bu yeniden canlanmanın en açık ifadesi olan iki büyük madenci grevini duydu, biliyor. Ancak size aslında madenciler grevinden daha da önemli gördüğüm bir konuda bilgi vermek istiyorum:

Birkaç ay önce Sovyetler Birliği'nin çeşitli yörelerinden 600 tane fabrika konseyinin temsilcilerinin bir toplantısı yapıldı. Bu toplantıda yaklaşık 4 - 5 milyon emekçi temsil ediliyordu. Elbette şunu da hemen belirtelim: 120 milyon emekçinin bulunduğu bir toplumda bu tabii, küçük bir azınlığı temsil ediyor. Ancak herşeye rağmen 600 fabrika ve beş milyon işçi de elbette küçümsenecek bir rakam değildir. Bu konferansın son derece şaşırtıcı bir hedefi vardı: Yanılmıyorsam 1987'de, Gorbaçev'un kabul ettiği bir kararname ile fabrika konseyleri, fabrika idarecilerini görevden alma yetkisiyle donatılmıştı. Yine aynı Gorbaçev'un geçen yılki başka bir kararnamesiyle bu hak onlardan geri alınmıştı. Konferansın hedefi, bu hakkın iade edilmesiydi. Şurası açık ki, bu, ücret talep etmekten çok daha öte bir anlam ifade eder. Bu, demin de söylediğim gibi, meselenin tam kalbine, kilit noktasına

dokunmaktadır. İşte burada perestroika ile glasnost arasındaki çelişki ortaya çıkıyor.

Ekonomik politika, çalışan kadın ve erkek emekçilerin çıkarlarına karşı bir yöneliş almaya başladığı andan itibaren, işçi sınıfının ve halk kesimlerinin giderek artan kesimleri, çıkarlarını savunmak için açılmış olan bu gediklerden, açılmış olan -yasal demesek bile- reel sosyal ve siyasi özgürlükler alanından dalarak, bu haklarını savunmaya başlayacaklardır. Böyle bir çatışma ortamında ise, açıktır ki, bürokrasinin çeşitli kesimleri arasında glasnostu "yetkeci", baskıcı yöntemler kullanarak sınırlama, ortadan kaldırma denemeleri ortaya çıkacaktır. Bu otoriter, yetkeci sertleşme, şimdiden kendini gösterdi. Aslında yaklaşık altı aydır sertleşme işaretlerini görebiliyoruz. Bu, televizyon alanında açık bir şekilde öyle görünüyor. Parti ve hükümetin resmi basın organlarında da öyle. Gorbaçev, ekonominin can damarı olan sektörlerde grevleri yasakladı. Ancak, grevleri kâğıt üzerinde yasaklamak birşeydir, bunları pratikte bastırabilmek, yokedebilmek başka şeydir. Görünen o ki, şimdilik Gorbaçev, bastırmayı kesinlikle beceremiyor.

Burada ise şu kaynaşmayı rahatlıkla görebiliyoruz: Bürokrasinin, kapitalizmin yeniden inşasına taraftar olan, liberal denilen kesimiyle -ki bu kesim son derece azınlıktaydı- çok daha güçlü olan tutucu kanat arasındaki bir yakınlaşma söz konusu. Her ikisi de "demir bir yumruk gerek bize" diye bağırıyorlar... Kimileri bu demir yumruğun, ülkenin parçalanmasını engellemek için gerekli olduğunu söylüyor. -tutucuların tezi- Ötekiler ise bu demir yum-

ruğun özelleştirmenin başarısı için gerekli olduğunu söylüyorlar. Bu da aşırı liberallerin tezi... Bu, aşırı liberallerin siyasi alanda o kadar da liberal olmadıklarının da kanıtı olsa gerek. Çünkü bu insanlar açıkça, Güney Kore'de ve Şili'de uygulananların uygulanmasını savunuyorlar. "Bize, grevleri engelleyebilmek için bir Pinochet gerek" diyorlar...

Pinochet'ye gereksinim duyduğunuzda, siyasal anlamda pek de liberal sayılmazsınız herhalde. Şimdilik güç ilişkileri bu projeleri gerçekleştirmeye izin verecek durumda değil.

En olası gelişme, Sovyetler Birliği'nin uzun süre kaosvari bir parçalanma, bir dağılma süreci yaşaması. Bu süreç belki 10 - 15 yıl sürecektir. Ve bu süreç içinde klasik, tarihi çözümlerden hiçbiri gerçekleşemeyecektir. Bürokratik diktatörlük yeniden inşa edilmeyecektir. Kapitalizm de yeniden inşa edilemeyecektir. Siyasi devrim de başarıya ulaşamayacaktır. Ancak yavaş yavaş, antagonist diyebileceğimiz siyasi güçlerin oluşumu süreci yaşanacaktır. Bu güçler sosyal ve siyasi alanda savaşacaklardır. Sovyetler Birliği'nin kesin kaderini bu kavganın sonucu belirleyecektir. Ancak yeniden belirtelim ki bu kavga uzun vadeli bir kavgadır. Şurası açık ki, sosyalistler ve devrimci marksistlerin Sovyetler Birliği'nde kapitalizmin yeniden inşa edilmesi konusundaki kaygıları, gerçek temellere dayanan kaygılardır.

Şunu belirtmek isterim ki, sosyalistlerin görevi, glasnostu her hal ve şartta savunmak ve genişletmektir. Çünkü asgari demokratik özgürlüklerin olmadığı bir ortamda kapitalizmin yeniden inşasına başarılı bir şekilde karşı koyabilecek tek güç olan iş-

çi sınıfı, özerk bir siyasi güç olarak yeniden inşasını gerçekleştirmek için gerekli siyasi deneyleri yaşama fırsatını bulamayacaktır. Çünkü 60 yıllık stalinist diktatörlük, işçi bilinci üzerinde korkunç derecede yıkıcı bir etki yaptı. Bu diktatörlük, kadın ve erkek emekçilerin bilincinde, sosyalizm düşüncesini, komünizm düşüncesini, marksizm düşüncesini büyük ölçüde değer kaybına uğrattı.

Bir açıdan, daha beterini de düşünebiliriz: Topyekûn bir, politikadan uzaklaşma, özele sığınma, kaçma ortamı yaratıldı. Burada "özele kaçmak" derken, ekonomik anlamda değil, elbette kişilerin tamamen bireysel hayat sınırlarına çekilmesi, bireyci davranışlara dönüşmesini kastediyoruz. Bu insanlar gerçekten ürkütücü sorunlarına cevabı, tamamen bireyci yöntemlerde aramaktadırlar. Bu yöntemler, karaborsa, buna paralel ticari eylemler, kaçak çalışma ve benzerleridir.

Tüm bunlar da elbette, işçi sınıfının özerkliği ve yeniden örgütlenmesi önünde ciddi engeller oluşturmaktadır. Yeterli ve asgari bir sınıf bilincinin, politik eylem bilincinin oluşmasına büyük ölçüde engel oluyorlar. Kuşkusuz, bunu aşmak çok zaman alacaktır. Bu zamanın, bu saydığım amaçlar doğrultusunda kullanılabilmesi için de asgari ölçüde demokratik özgürlüklerin varolmaya devam etmesi gerekir.

Tüm söylediklerimden, hepimizi ilgilendiren bir sonuç çıkarmak istiyorsak, yani sadece Sovyetler Birliği'ndeki dostlarımızı ve yoldaşlarımızı değil, bizleri, kapitalist ülkelerde yaşayan insanları da ilgilendiren bir sonuç çıkarmak istiyorsak, bu da şudur: Bugün sosyalist bir hedefi, sosyalist bir perspektifi savunmak ol-

dukça güç bir görevdir. Bugün Sovyetler Birliği'nde sosyalist olmak hiç de kolay birşey değil... Bunu açıkça, dürüstçe ortaya koyabilen, söyleyebilen, sokaklarda bağırabilen, "ben sosyalistim" diyebilen insan sayısı gerçekten de az. Çok sınırlı sayıda insan söz konusu. Kendi aralarında bölünmüş durumdalar. Siyasi düzeyde son derece zayıflar. Bir dizi ülkedeki marksistlerden veya sosyalistlerden çok daha zayıf durumdalar.

Ancak bizim elimizde olmayan bir koza da sahipler: Onlar aslında Japonya'daki, Amerika'daki, Avrupa'daki bir dizi kapitalist ülkedeki işçi sınıflarından çok daha kesin bir biçimde antikapitalist olan, kapitalist karşıtı olan bir işçi sınıfının önemli kesimlerine dayanma olanağına da sahipler.

Sovyetler Birliği'nde yeni bir toplum gelişti; yeni değerlerle oluşan bir toplum... Kapitalist geçmişle tamamen kopmuş bir toplum. Ve bu üç kuşaktır böyle. Ki bu da, diğer Doğu Avrupa ülkelerinden önemli bir farklılıktır. Çünkü diğer Doğu Avrupa ülkelerinde bu kopukluk çok daha yakın bir tarihte yaşanmıştır ve o kadar derin değildir.

Bu konuda bir örnek vermek istiyorum; Bu örnek aslında Gorbaçev'un kendisi için de, hatta, tarım sosyolojisi uzmanı olan karısı için de son derece şaşırtıcı oldu...

Yapılan bir sondajda, kolhozda çalışan köylülerin sadece ve sadece yüzde 15'i özel mülkiyetin ve özel işletmelerin yeniden kurulmasına taraftar oldular. Bunun nedeni, ideolojik değildi. Köylülerin sosyalizmi veya komünizmi savunmalarından kaynaklanmıyordu. Aslında başka kaygıları vardı. Güvence altına alın-

mış bir yaşam sözkonusuydu; İşçilerle aynı düzeyde bir emeklilik maaşına, işçilerle aşağı yukarı aynı gelir güvencesine, daha fazla boş zamana ve kültürel olanağa sahiptiler; Yani aşağı yukarı, kentlerdeki duruma benzer bir konuma sahiptiler. Ve köylüler, pazar için rekabet ortamında bütün bunları elde edemeyeceklerini gayet iyi anlıyorlardı.

Ancak bunları ideolojik olarak hiçbir yerde sınıflandıramayız. İçgüdüsel olarak kapitalizme dönüşü reddetmelerine karşın, ideolojik düzeydeki ifade bambaşka.

Aynı işçi ve köylülerden çok daha başka örnekleri de sıkça bulmak mümkün. Özelleştirmeye karşı olduklarını söylüyorlar, ama aynı zamanda planlamaya da karşı olduklarını söylüyorlar. Ve "Pazar ekonomisine taraftarız" diyorlar. Pratikte, somut olarak, bunun ne anlama geldiğini bilmek mümkün değil; çünkü bu, onların kafalarındaki bir çelişki...

Tüm bu koşullarda sosyalizmi savunmak gerçekten de güçtür. Sovyetler Birliği'nin de ötesinde, tüm dünya çapında, tarihi ölçekte, bir iki istisnayı -Brezilya gibi, Güney Afrika gibi- bir kenara bırakırsak, tüm dünyada aslında sosyalizmin inandırıcılığı, çok derin bir bunalım yaşamaktadır. Bu "sosyalizmin inandırıcılığı bunalımı", aslında Doğu Avrupa'daki stalinci veya Stalin sonrası diktatörlüklerin yıkılmasından çok daha eskilere dayanmaktadır. Hangi tarihten itibaren başladığını tartışabiliriz ama, önemli değil.

Ancak bu "inandırıcılık bunalımı", esas olarak ideolojik bir temele dayanmamaktadır. Elbette hiçbir marksist, teoriyle pratik

arasında bir bağlantı olmadığını iddia edecek değildir. Ancak bu inandırıcılık bunalımı, dünyada on milyonlarca insanı ilgilendiren bir bunalım. Şurası açık ki, bugün sosyalizme inancını yitiren on milyonlarca insan, ne Marks'in, ne Lenin'in, ne Engels'in, ne Troçki'nin, ne Lüksemburg'un, ne Gramsci'nin vb. vb.. kitaplarını okumuş değil. Ve artık sosyalizme inanmıyorlarsa, bunun nedeni, herhalde hiçbir zaman okumadıkları şu veya bu kitapta yanlış eksik ya da fazla bir cümle olması değil. Bu inandırıcılık bunalımı, aslında milyonlarca emekçinin yaşamış olduğu pratik deneylerden, pratik olgulardan çıkmaktadır.

Bu olguyu da şöyle bir formülle özetleyebiliriz: Söz konusu olan, bütün dünyada stalinizmin, stalinizm sonrasının ve buna paralel olarak da sosyal demokrasinin tarihi iflasıdır. Bu tarihi iflasın da iki yönü var: Bir tanesi -ki en ciddisi, en vahimi- bu iki akım tarafından işlenmiş olan siyasi cinayetlerdir. -Burada daha hafif bir kelime kullanmak, hatalar, yanılgılar demek mümkün değil- bal gibi, işlenen cinayetler sözkonusu. Stalinizmin ve stalinizm sonrasının işlediği cinayetler çok daha kanlı elbette. Bunlar korkunç cinayetler.

Birkaç örnek verebilirim; Mesela Stalin bir milyon komünisti boğazladı. Yani Stalin, sonuç olarak Hitler'den daha fazla komünist öldürdü. Kruşçev'e bakılırsa, Stalin'in sadece Sovyetler Birliği'nde ölümüne sebep olduğu işçi ve köylü sayısı 13-14 milyon arasındadır. Sovyetler Birliği sınırları dışındaki kurbanları hiç hesaba katmasak bile gerçek budur. Bir dizi ulusal azınlığın kitlesel halde sürülmesi gibi olayları da bir kenara bıraksak, bun-

lara hata demek mümkün değil, cinayettir bunlar. Tüm bunları artık insanlık, kadın-erkek emekçiler ve hatta hatta Komünist Partisi militanları ve seçmenleri de artık anlamaya başladılar. Artık bunu yaşamak istemiyorlar. İnsanlığın ezici çoğunluğu, hatta tümü, artık böyle birşey yaşamak istemiyor. Sosyal demokrasinin cinayetleri daha az kanlıdır. Ama daha az demek, önemsiz demek değil. İkinci Dünya Savaşından bu yana sosyal demokratların yönettiği veya katıldığı hükümetlerin sömürge savaşlarındaki kurban sayısı milyonları aşıyor. Sosyal demokrat bir bakanın sorumluluğu altında, Cezayir savaşı sırasında Fransızlar sistematik olarak işkence uyguladılar. Birkaç ay önce Venezuella'da -ki bu ülkenin Cumhurbaşkanı, Sosyalist Entemasyonal'in Başkan Yardımcısıdır- aç kaldıkları için ayaklanan bin tane, hatta binden fazla insan bir günde katledildi. Bunlara ufak hatalar, yanılgılar, istenilmeyen hatalar denilemez, bunların adı -bal gibi- cinayettir, insanlığa karşı işlenmiş cinayetlerdir. Ancak belki ters karşılanabilir ama bu cinayetlerden daha da vahimi var diyebilirim. Bu, her iki akımın tarihi ve siyasi bilançosunun korkunç iflasıdır. Sosyalist hareket, toplumu temelden değiştirmek için kurulmuştur, mükemmel bir toplum yaratmak için yola çıkmamıştır. Zaten mükemmeliyet bu dünyanın meselesi değildir. Sosyalizm ancak kapitalist toplumdan nitelik olarak daha üstün, daha eşitlikçi, daha dayanışmacı bir toplum yaratmak amacıyla yola çıkmıştır. Ve yarım yüzyılı aşan sosyal demokrat uygulamaların bilançosunu çıkaracak olursak, bu bir iflas bilançosudur.

İki örnek verelim; ama daha onlarcası da var: Son yıllarda

Avrupa'da karşılaştığımız en sempatik sosyal demokrat yönetici olan Olof Palme -ki büyük ihtimalle kendi ülkesinin gizli servisleri tarafından öldürüldü. Kanıtlanmış değil ama, bu kuvvetle muhtemeldir- son seçim kampanyasını şu sloganla yürütmüştü; "Sosyal demokrat kadın-erkek seçmenler; lütfen oy veriniz. Çünkü biz iktidara gelmezsek, toplumun ekonomik hayatını yönlendiren 10-15 tane aile, aynı zamanda hükümete ve parlamentoya da hakim olacaktır". Eğer, hemen hemen kesintisiz 60 yıllık sosyal demokrat iktidardan sonra hâlâ bir ülkenin ekonomik hayatına sadece ve sadece 15 aile hakim olabiliyorsa, bu bal gibi bir siyasi iflasın itirafı değil midir?

Bir ikinci örnek daha vermek istiyorum: Bir ölçüde ilkinden daha da çarpıcı gelebilir. 80'li yılların başında Fransız Sosyalist Partisi, iki seçim kampanyası yürüttü. Cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimleri için. Bu kampanyadaki sloganı "Artık düzen değişmeli" idi. Slogan kesin bir toplumsal değişimi öngörüyor, hedefliyordu. Komünist Parti ile birlikte bir seçim ve hükümet işbirliği anlaşması imzaladı. Buna "Sol Birlik" denildi. Bu seçim işbirliğinin sonucu, gerçekten de parlamento ve parlamentarizm tarihinde daha önce eşi- benzeri görülmemiş bir sonuca vardı. İşçi sınıfı adına ortaya çıkan bu iki parti, seçimlerde yüzde 55 oy aldılar ve Parlamento'daki milletvekili sayısının üçte ikisini kazandılar. Bunlar, tamamen özgürce yapılan seçimlerdi. Son derece sert bir burjuva muhalefetine rağmen bu sonuç alındı. Bir toplum değişimine ulaşabilmek için bundan daha iyi, daha önemli bir yetki bulunamaz herhalde. Seçimler sonuçlandığında Paris halkı sokaklarda dansetti. Çünkü artık bu iş oldu zannediyorlardı. Ama hiçbir

şey olmadı. Hiçbir değişiklik yaşanmadı. İşsizlik arttı bile... Hükümet politikasının ana kaygısı hâlâ ve hâlâ kapitalist kârları artırmak olmaya devam etti.

Bu tür deneyler bir kez, iki kez, üç kez, dört kez tekrarlanabilir. Ancak bu kadar deney yaşandıktan sonra herhalde aptal olarak nitelendiremeyeceğimiz kadın-erkek emekçiler, bundan gerekli sonuçları çıkaracaklardır. Toplum bu şekilde değiştirilemeyecektir. Stalinci yöntem denenmiş, istenilen yönde bir değişiklik sağlanamamıştır. Devrimci akımlar ise henüz gerçekçi bir alternatif oluşturabilmek için yeterince güçlü değildir. Dolayısıyla bu koşullarda, toplumu sosyalist bir yönde değiştirebilme projesi, gerçekçi ve inandırıcı olarak görülmüyor. Elbette bu, kitlelerin mücadele etmekten vazgeçtikleri anlamına da gelmiyor. Geçmiştekinden çok daha ciddi bir şekilde mücadele etmeye devam edecekleri kuşkusuzdur. Bu, geleneksel sol partilere oy vermekten vazgeçecekleri anlamına da gelmez. Yeniden bu partilere oy verebilirler. Ancak artık toplumun değişeceğini, sosyalist bir topluma varabileceği yönünde yanılsamalara sahip oldukları için değil, merkez-sol bir hükümeti merkez-sağ bir hükümete ehven-i şer olarak görecekleri için yapacaklardır bunu. Bu da şu anlama gelir ki, önümüzdeki yıllarda yaşanacak olan büyük kitlesel mücadeleler ister istemez, parçalanmış, dağıtılmış, bölünmüş mücadeleler olacaktır. Siyasi ve hatta ekonomik, acil, anlık taleplerle sınırlı olacaklardır ve genel politik hedeflere sahip olmayan, genel bir sosyal perspektifi olmayan mücadeleler olacaktır.

Tüm bunlar, sosyalizmin inandırıcılık bunalımının pratik sonuçlarıdır. Ancak bunlar, dünyadaki ülkelerin tümü için geçerli

değildir. İşçi sınıfının yaşlı, geleneksel, çeşitli deneylerden geçmiş bir işçi sınıfının, böyle bir işçi sınıfı hareketinin bulunduğu ülkeler için geçerlidir. Ancak yepyeni, daha genç, bu tür deneylerden geçmemiş işçi sınıfının bulunduğu ülkelerde durum biraz farklı olabilir. Bunların en güzel iki örneği de elbette Brezilya ile Güney Afrika'dır.

Bu da şu anlama gelir; güç bir durumla ve zor bir görevle karşı karşıyayız. Bugün gelişmiş Batı Avrupa ülkelerinde 40 milyonu aşkın işsiz vardır. Bütün dünyada bu rakam 100 milyonu aşmaktadır. Ve bugün insanlığın sahip olduğu doğal kaynakların, ekonomik kaynakların yüzde 50'sinin bu rejim tarafından israf edildiğini söylemek gerekir. Kaynakların yeterince kullanılamaması, israf edilmesi, gerçekten de utanç verici bir durumdur. Çünkü gezegenimizin nüfusunun büyük, ezici bir çoğunluğunun en temel gereksinimleri henüz karşılanabilmiş değildir. Fakirlik artmaktadır, genişlemektedir. Hatta zengin denilen ülkelerde bile fakirlik artmaktadır. Ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, bu ülkelerde de toplumun yüzde 5'i ile yüzde 10'u arasında değişen bir oranda fakirlik vardır. Bu da, -tekrar ediyorum- zengin ülkelerde bile milyonlarca insan demektir. Ancak fakir ülkelerde, "üçüncü dünya" denilen ülkelerde son 10 yıl boyunca sorun gerçekten korkunç boyutlara varmıştır. Şunu da teslim etmemiz gerekir ki, devrimci güçler dahi metropol ülkelerinde, Üçüncü Dünya'daki fakirliğin, sefaletin ciddi derecesi hakkındaki kamuoylarını yeterince hassaslaştırmayı, bilgilendirmeyi başaramamışlardır.

Bir-iki örnek verebiliriz:

Her yıl Üçüncü Dünya ülkelerinde 16 milyon çocuk, ya aç-

lıktan, ya da bugün tıbbın elinde bulunan ilaçlarla gayet rahatlıkla tedavi edilebilecek hastalıklardan ölmektedir. Her dört yılda bir bu rakam, tüm İkinci Dünya Savaşı boyunca ölen insan sayısına eşittir. Her dört yılda bir çocuklara karşı yöneltilmiş bir dünya savaşı... İşte kapitalizmin insanlık dışı yüzü budur. Üçüncü Dünyanın en fakir ülkelerinde -ki bu yaklaşık 1 milyar insan demektir- geçtiğimiz 10 yıl içinde gerçek gelirler, kişi başına yüzde 15 - yüzde 30 arasında azalmıştır, -Azalmıştır diyoruz ama, çıkış noktasının da ne kadar düşük olduğunu hesaba katarsak, bu 10 yıl içinde yaşanan gerilemenin ne kadar korkunç bir felaket olduğunu rahatlıkla anlayabiliriz. En fakir ülkelerde yaşayan insanların yüzde 50'si için ortalama günlük kalori tüketimi 1930'lu, 40'lı yıllarda bir Nazi toplama kampındaki günlük kalori tüketim derecesine eşit hale geldi. Bu rejimin, kapitalist rejimin, mahkûm edilmesi gereken bir rejim olduğunu söyleyebilmek için çok daha fazla yorum yapmak, çok daha fazla örnek vermek gerekir mi acaba? Sosyalistlerin sosyalist olmasına neden olan geleneksel tarihsel nedenlerin yanısıra, -çünkü sosyalistler kapitalist toplumu, daha akılcı ve daha insancıl bir topluma dönüştürmek istiyorlar- bugün sosyalist olmak için çok daha önemli ve sınırlayıcı bir yeni neden var.

Geleneksel olarak yaklaşık bir yüzyıldır, yüzyılın başındaki - yahut da emperyalizmin gelişmesinden bu yana- marksistler, insanlığın önünde iki seçenek olduğunu söylerler; ya sosyalizm, ya barbarlık... Ancak geçtiğimiz 10 yıllarda bu iki seçenek değişime uğradı. Çok daha vahim bir ikilem bu... Başımızda büyük felaketler var. Ki bu felaketlerin gerçekleşmesi sadece barbarlık anlamı-

na gelmeyecek. Bu felaketler, insanoğlunun gerçekten yeryüzünden silinmesi, hatta ve hatta yerküre üzerinde her türlü yaşamın ortadan kaldırılmasını içermektedir. Bunlar, nükleer felaketlerdir, savaş felaketleridir, ekonomik felaketlerdir ve Üçüncü Dünya'da açlık ve açlığın neden olduğu salgın hastalıklardan kaynaklanan felaketlerdir...

Artık bilim adamları açısından yürütülmekte olan tartışma, bu tehlikelerin gerçek tehlikeler olup olmadığı değil, iş işten geçip geçmediği üzerinde yoğunlaşıyor. Yani "artık yerküremizi kurtarmak mümkün değil mi, saat 12'yi beş mi geçiyor? Yoksa hala daha yapılabilecek birşeyler var, yani saat 12'ye çeyrek mi var?"... Gerçek tartışma budur. Henüz birşeyler yapılabileceği yönündeki tezi savunan bilim adamı sayısı çok daha fazla. Ben de elbette bu yönde düşünüyorum. Tabii ki, aptalca bir iyimserlikten değil, dayandığım somut analizlerin sonuçlarına dayanarak bunu düşünüyorum. Ancak şurası tartışmasız bir gerçek ki, her an minicik gezegenimizi havaya uçurabilecek olan bir saatli bombanın üzerinde oturuyoruz. Bugün sosyalist olunması için en önemli, en geçerli neden, artık insanlığın fizik olarak varolmaya devam edebilmesinin kapitalist düzenin sürmesiyle uzlaşmaz bir hal almasıdır. Çünkü bu toplum sürdüğü sürece çıkarcılık, rekabet, herkesin herkese karşı savaşı -bireyler düzeyinde olsun, devletler düzeyinde olsun- öyle mekanizmalar yaratmaktadır ki, bu mekanizmalar işlediği andan itibaren, sözünü ettiğimiz felaket kaçınılmaz olacaktır. Bunu engellemenin tek yolu da, dünyadaki genel gelişme hatlarının, kadın ve erkek, insanların bilinçli denetimine bırakılması ve artık, kâr mekanizmasından, kârın baskısından kurtulma-

sı gerekir. Bu da ancak dünyanın, dünya işlerinin idaresinin farklı değerlerce yönlendirildiği zaman mümkün olacaktır. Akılcılık, işbirliği, dayanışma, artan ölçüde bir eşitlik, - ki bu değeri, burjuva toplumu kesinlikle gerçekleştiremez.- "Gerçekleştirmek istemez" bile demek istemiyorum. Gerçekleştirmesi mümkün değildir. Bu söylediğimi kanıtlamak için bir dizi örnek verilebilir.

Tek bir örnek vermekle yetineceğim. Bu da oldukça sınırlı ama çok anlamlı bir örnektir :

Çoğunuzun herhalde bildiği gibi, Peru'da son derece vahim bir kolera salgını ortaya çıktı. Kolera ve tüberküloz, çok tipik bir biçimde, çok belirgin bir şekilde fukaralık hastalıklarıdır. Ve artık kökü kazındığı düşünülen bu iki salgının tüm kıtalarda yeniden yayılmaya başlaması da herhalde tesadüfi değil. Peru'da 100 bin kişinin üzerine insan koleraya tutuldu -hepsi ölmedi- ve hastalık giderek öteki ülkelerin sınır kapılarına da dayanmış durumda. Sağlık Bakanı, -ki Sağlık Bakanı, sosyalizmle, solculukla hiçbir şekilde ilgisi olmayan bir kişi- ancak en azından akılcı veya dürüst bir insan olarak nitelendirilebilir- televizyonda bir koruyucu hekimlik kampanyası başlattı, "Hiçbir yiyeceği pişirmeden, kaynatmadan yemeyin, kaynatmadan su içmeyin" dedi. Bu; çok basit ve temel bir koruma yöntemi. Büyük balık armatörlerinin baskısı altında olan Cumhurbaşkanı-ki armatörler de gıda sektöründeki birkaç çokuluslu firmanın baskısı altındaydılar- Sağlık Bakanı'nın yaptığı propagandayı ortadan kaldırmak için televizyona çıkarak gösterişli bir biçimde çiğ balık yedi. Böyle davranmakla aslında kendi halkının çıkarlarını, sağlığını, hatta onbinlerce, belki de yarın yüzbinlerce insanın yaşamını tehlikeye attı ve onları, kapita-

listlerin çok ufak bir azınlığının adi, aşağılık kâr çıkarları uğruna feda etmiş oldu. Sağlık Bakanı istifa etti. Bu cumhurbaşkanının kötü bir insan olduğunu söylemek istemiyorum; Kötü insan olmaktan da beter aslında bu.. Kendisi, bir değerler sistemine esir olmuş durumdadır. Sosyal ve ekonomik bir mantığa hapsolmuş durumdadır. Ki bu mantık, tüm insanlığın yaşamının temel yörüngesini, bireysel kâr çerçevesine oturtmaktadır. Yaşadığımız bu toplum içinde bu mantıktan kurtulmak mümkün değildir. Hastaların sağlıklarını kâr kaygılarından daha önemli hale getirebilmek için tek çözüm, toplumu değiştirebilmektir. İşte bugün hala sosyalist olmamızın ve sosyalist olmamız gerektiğinin nedeni budur Çünkü bu temel değişim gerçekleştirilemediği takdirde, dünya felakete ve yokolmaya doğru gidecektir. Çünkü bu mantıkla gidildiği takdirde sadece en çok para verene, en çok pey sürene nükleer santral satmakla yetinilmeyecek, atom bombası satılmaya da başlanacaktır. Çünkü bu sistemin vazgeçilmez mantığı budur.

Ve sonuç olarak, sosyalizm zordur, sosyalizm gereklidir, ve her zamankinden daha gereklidir; daha ötesi; sosyalizm mümkündür...

Belirtilmesi gereken nedenlerden dolayı sosyalizm mümkündür ve belirlenmesi gereken koşullarla mümkündür. Tarihi bir bilanço çıkarttığımız zaman herşey kapkara değil. Son derece olumlu bir dizi öge de sözkonusu. Yaklaşık bir buçuk yüzyıldır kendini sosyalizmle özdeşleştiren ve sosyalizm için mücadele etmeye çalışan milyonlarca ve milyonlarca kadın ve erkek, iki tür bilanço çıkarabilirler. Temel olarak toplumu daha iyi bir yöne dönüştürmeyi başaramadılar. Ancak son derecede önemli birçok sa-

yıda kısmi kazanımlar elde etmeyi başardılar. Ve bu açıdan bakacak olursak, dünyayı -kısmen de olsa- değiştirmeyi başardılar. Bu yüzyılın başında, dünyanın en zengin iki ülkesinde, Londra ve New York'ta -bu bir goşistin, solcunun iddiaları değil, bunları fotoğraflardan görebiliriz- fukara semtlerinde çocuklar sokaklarda çıplak ayakla koşuyordu. Karda, çamurda bile bu böyleydi. Bugün artık çıplak ayakla koşmuyorlar. Ortalama çalışma saatleri Birinci Dünya Savaşından önce haftada yaklaşık 72 saatti. Hatta birçok ülkede, birçok sektörde, birçok kolda bu çok daha da uzundu. Bugün haftalık çalışma saatleri birçok kapitalist metropolde yarı yarıya azaldı. Bugün insanlar haftada ortalama 36-37 saat çalışıyorlar. Hatta hatta yarı sanayileşmiş birçok Üçüncü Dünya ülkesinde bile haftalık çalışma saati süresi önemli ölçüde azaltılmıştır. Bunlar, dayanabileceğimiz kazanımlardır. Bunlara dayanarak, her mücadelenin boşa çıkmadığını söyleyebiliriz. Yaşanan ağır yenilgilerin, kazanımları sıfıra indirgemediğini söyleyebiliriz. Ve emeğin özgürleştirilmesi yolundaki bu uzun mücadele sürecinde, şimdiden, dayanabileceğimiz, kullanabileceğimiz bazı kazanımlarımız olduğunu söyleyebiliriz.

Nitekim, kitlelerin acil ekonomik ve siyasal talepleri için mücadele etmeye devam etmelerinin ana nedeni de budur. Çünkü emekçilerin büyük çoğunluğu Marks'ın yıllar önce söylemiş olduğu şu sözü iyice sindirmişlerdir: "kendi çıkarları için mücadele etmeyen emekçiler, gerek yaşam düzeyi olarak, gerek kafa yapısı olarak, köle olmaya mahkûmdur." Ve dünyanın kadın-erkek emekçilerinin, çalışanlarının büyük çoğunluğu, ezici çoğunluğu, köle olmaya mahkûmdur. Dünyanın kadın-erkek emekçilerinin,

çalışanlarının büyük çoğunluğu, ezici çoğunluğu köle hale getirilmelerine izin vermeyeceklerdir. Bunlar, geçmişte olduğundan çok daha fazla önemli oranda, nesnel bir gücü temsil etmektedirler. Bugün dünyada tam bir milyar ücretli insan vardır. Geçmişte hiçbir zaman böyle bir rakama ulaşılamadı. Ne 1917'de, ne 1949'da, ne 1968'de... Elbette bu bir milyar ücretli, eşit bir biçimde dağılmış değil. Sektörden sektöre, işkolundan işkoluna dağılmış durumdalar. Birçok sanayileşmiş toplumda, büyük sanayideki el emekçisi, kalifiye olmayan işçi, erkek işçi sayısı azalmaktadır. Ama başka ülkelerde de bu rakam artmaktadır. Ancak bütün dünyada, hizmet sektörü denilen sektördeki kadın-erkek emekçi sayısı, ücretli sayısı artmaktadır. Şurası kesin ki, bu kitle bugün bütünleşmiş, birleşmiş durumda değildir. Parçalanmış, bölünmüştür. Bu bölünme, ulusal düzeyde, etnik düzeyde, ırk düzeyinde, cinsiyet düzeyinde veya kuşak düzeyinde gerçekleşmektedir. Tüm bunları birleştirmek gerçekten güçtür. Bu, uzun, soluklu bir mücadeledir. Ancak toplam olarak, çok daha güçlüdür, daha eğitilmiştir, daha kültürlüdür, daha kalifiyedir ve geçmiştekinden çok daha büyük oranda, kendi kaderine daha fazla hakim olma niteliğine daha fazla sahiptir.

Son yarım yüzyılın ekonomik gelişim eğilimi, sermayenin uluslararasılaştırılması, yoğunlaşmasıdır. Sermayenin bütünleşmesi, kuşkusuz, işçi sınıfının, sendikal hareketin bütünleşmesinden daha ileri düzeylere varmıştır. Ancak, bu temel ekonomik eğilimler, kadın-erkek tüm işçi sınıfının homojenliğinin, bütünlük derecesinin artırılmasına doğru gitmektedir. Artan orandaki bu nesnel potansiyelin yanında, yeni bir subjektif potansiyelin de

başlangıcını görebiliriz. Bunun da bilincine varmak gerekir. Stalinist ve Stalin sonrası diktatörlüklerin çöküşü ve sosyal demokrasinin içine girdiği bunalım, bir alanı serbest bırakmaktadır. İşçi sınıfının örgütlenmesine yönelik alanı gerçek anlamda sosyalist güçler, yavaş yavaş - çok zaman alsa dahi işgal edebilir. Ve bu güçler de bu alana hâkim olabilmek için dünya durumunun bir başka temel özelliğine dayanabilirler, onu destek alabilirler. Ki sol güçlerin büyük çoğunluğu henüz bu olgunun yeterince bilincine varmış değildir. Çünkü eğer gerçekten de inkâr edilmeyecek bir biçimde sosyalizmin inandırıcılığı bir bunalım yaşıyorsa, aynı zamanda burjuva yöneticilerinin, burjuva yönetim mekanizmalarının, gerek ulusal, gerek uluslararası düzeyde çok daha derin düzeyde bir inandırıcılık bunalımı yaşadığı söylenebilir.

Burada da artık yanılsamalar kaybolmuştur ve bilinçlenme başlamıştır. Bir örnek verelim: Bu, şaşırtıcı bir örnek olabilir, çünkü bu örneğin kaynağı, kitlelerin en fazla politikadan uzaklaştığı söylenen ülkeden geliyor. Bu ülke, Amerika Birleşik Devletleri... Son seçim kampanyasında, kampanyaya katılan çok güzide iki aday, mükemmel, insanlığın müstesna temsilcileri olan iki aday, - dikkat ederseniz, yasalara son derece saygılı davranıyorum ve bir dost ülkenin cumhurbaşkanına kesinlikle eleştiri yöneltmiyorum, saldırmıyorum, hakaret etmiyorum. Ve bu nedenle de Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılan bu iki adayın insanlığın gerçekten müstesna temsilcileri olduğunu söylüyorum - bu iki güzide aday, televizyonda kendi tezlerini savunan 30 saniyelik reklam filmleri için milyonlarca dolar harcadılar. Ancak yapılan bir kamuoyu yoklaması, şu sayı-

tıcı sonucu gösterdi: Televizyon seyircilerinin üçte ikisi, bu güzide temsilcilerin yüzü ekranda ortaya çıkar çıkmaz televizyonlarını kapatıyorlarmış. Bu durum, televizyon seyircilerinin üçte ikisinin bu güzide temsilcilere inanmadığını ortaya koyuyor. Bu da kanımca, tüm dünyaca yaygın bir olgudur.

Üniversitedeki "Politika Teorisi" derslerime başlarken öğrencilerime şunu demiştim: "Solidarnost'lu işçiler, yukarıdakilerin rüşvet yiyen, çürümüş, kokuşmuş insanlar olduğunu söylüyorlar. Ve rüşvet yemelerinin yanısıra beceriksiz de olduklarını söylüyorlar", - ki beceriksizlik kavramı, rüşvetçilikten çok daha önemli bir kavram - bunu anlattığımda, bugün politikadan uzaklaştığı söylenen öğrencilerim hemen benim sözümü kesiyorlar ve diyorlar ki, "10 yaşından beri bildiğimiz bu temel gerçekleri öğrenmemiz için herhalde üniversiteye gelip sizi dinlememiz gerekmiyor..."

Bu, yaşadığımız uluslararası politik bunalımda yeni bir olgudur. Bu, yeni bir davranışla kendini açığa çıkartmakta. Ve bu davranıştan destek alabiliriz. Bunun adı da, başka bir yöntemle politika yapmak sanatı...

Ben, genel oy sisteminin kesin bir taraftarıyım. Herhangi bir şekilde ikircikli olarak söylemiyorum, gerçekten de genel oy sistemine taraftarım. Gerek Doğu'da, gerek Batı'da, gerek Güney'de yaşanan korkunç diktatörlük deneylerinden sonra, dünyadaki emekçilerin, insanların ezici çoğunluğu, genel oy hakkını, hukuk devletinin varlığını, muhalefet partilerinin varlığını, çok partili sistemlerin varlığını, kendi demokratik özgürlüklerinin vazgeçil-

mez bir parçası olarak görüyorlar. Ancak temsili demokrasi vazgeçilemese de, yetersiz ve dolaylı bir demokrasidir. Tamamlanması gereken bir demokrasidir. Doğrudan demokrasi ögeleriyle, doğrudan demokrasi eylemleriyle, doğrudan demokrasi kurumlarıyla tamamlanması gerekir. Geniş kitlelerin yaşamsal çıkarları sözkonusu olduğu zaman, bu tür kararların alınma yetkisinin birkaç yüz veya birkaç bin kişiye devredilmesi, gerçekten de pek demokratik değildir. Bu gibi kendi kaderini ilgilendiren hayati durumlarda, halkın ezici çoğunluğunun, doğrudan karar verme yetkisine sahip olması gerekir. Ve kitleler de yavaş yavaş bunu anlamaya başlıyorlar. İşte yeni politika yapma yöntemi dediğimiz budur.

Avrupa'nın ve hatta dünyanın en tutucu ülkesi diyebileceğimiz ülkede, yani İsviçre'de ordunun derhal, toptan ortadan kaldırılmasını, lağvedilmesini öngören bir referandum yapıldı. Bu, ulusal savunma bütçesinin sıfıra indirgenmesiyle sağlanacaktı. Ve bu referandumda ilk ağızda yüzde 33 olumlu oy çıktı. Gençlerin yani askerlerin ezici çoğunluğunun oylarını aldı.

Portekiz'deki dostlarım- ciddi bir örgüttür ama ciddi olmasına karşın seçimlerde ancak yüzde bir oy almaktadır- televizyonda bir kampanya başlattılar ve aynı öneriyi yaptılar. Portekiz'de de ordunun lağvedilmesini istediler. Ertesi günü yapılan bir kamuoyu yoklamasında, katılanların yüzde 37'sinin bu konuda kendileriyle aynı fikirde olduğu anlaşıldı.

Polonya'da ülke tamamen katolik hiyerarşisi, kilisesi tarafından denetlenmektedir. Ülkeye bu kilise hâkimdir. Polonya'nın

başpiskoposu ülkenin en güçlü insanıdır. Cumhurbaşkanı onun denetimindedir, Başbakan onun denetimindedir. Parlamento da onun denetimindedir. Bu başpiskopos, Vatikan'daki ruhani liderinin etkisiyle kürtaj yaptırma özgürlüğünün kaldırılmasını Parlamento'ya önermeye çalıştı. Ancak, tüm gözlemcilerin büyük şaşkınlığı içinde, ertesi gün yapılan bir kamuoyu yoklaması, seçmenlerin mutlak çoğunluğunun kürtaj serbestliğinin kaldırılmasına karşı çıktıklarını gösterdi.

İşte gittikçe yayılmakta olan yeni "siyaset yapma" yöntemi, sosyalizminkinden çok daha güçlü olan inandırıcılık bunalımını aşmaya yardımcı olacaktır. Ama bir şartla; sosyalistler bunu sistematik olarak desteklemeli, yardımcı olmalı, örgütlenmeli, hiç çekince koymadan bu yolda adım atmalıdır.

İnandırıcı sosyalizm, ekolojik bir sosyalizm olacaktır, feminist bir sosyalizm olacaktır, genellikle taban demokrasisine dayanan bir sosyalizm olacaktır, enternasyonalist, ırkçılığa karşı, yabancı düşmanlığına karşı, dayanışmacı bir sosyalizm olacaktır, önemli ölçüde eşitlikçi bir sosyalizm olacaktır. Ama herşeyden önemlisi; özdenetimci bir işçi sosyalizmi olacaktır ve iki sahte alternatif olan pazar despotizmine ve devlet despotizmine karşı, kadın-erkek üreticilerin tümü, tüketicilerin tümü, vatandaşların tümü, bu toplumda neyin üretildiğine, nasıl üretildiğine ve üretilenlerin büyük ölçüde nasıl dağıtıldığına kendilerinin karar vereceği bir toplum yaratacaklardır.

Eğer sosyalistler temel kaynaklarına dönebilirlerse, eylemlerini, faaliyetlerini, ilkelerine tümüyle uygun bir hale getirebilirler-

se; dünyanın her tarafında, ödün vermez bir biçimde, tüm emekçilerin, ezilenlerin, baskı altında olanların, haksızlığa uğrayanların tarihsel ve adil çıkarlarının savunulmasını üstlendiklerinde, kendi saflarında da tüm bu ilkeleri uyguladıklarında ve kendi dostları hükümette sorumluluk üstlendiler diye bu ilkelerin çiğnenmesine hiçbir şekilde izin vermezlerse, yani sonuç olarak; sosyalizmde kadın-erkek olarak, insan haklarının savunulmasının pekişmesini sağlayabilirlerse, işte o zaman sosyalizmin geleceği güvence altına almış olacaktır, işte o zaman sosyalizm yenilmez olacaktır.

SORU - YANITLAR(*)

SORU: *Stalin'in, herşeye karşı Sovyetler Birliği'ne büyük katkıları olmadı mı?*

MANDEL: Örneğin İkinci Dünya Savaşı sırasında, ayrıca Stalin'in ilk iktidar dönemindeki gelişme oranları 1970'lerdekinden çok daha hızlıydı... Dolayısıyla Stalin herşeye rağmen bir takım hizmetler getirdi mi, getirmedi mi? Yani Stalin'in ve Stalin döneminin bir değerlendirmesi isteniliyor. Böylece bu soruları derleyebiliriz.

Öncelikle İkinci Dünya Savaşı değerlendirmesi üzerinde konuşalım. Stalin 1941 ve 1942 Ağustos ayına kadar Kızılordu'nun yaşamış olduğu tüm yenilgilerin baş sorumlusudur. Çünkü Kızılordu'nun komutanlarının yarısından çoğunu kendisi bizzat katletmiştir. Ve gerçekten felakete neden olan bir strateji uygulamıştır. Bu, tüm orduyu sınıra yığma stratejisiydi. Bu da Nazi ordularının Sovyet Ordusunu kuşatma manevralarına kolaylık sağladı. Dolayısıyla Stalin'in İkinci Dünya Savaşı'nda insanlığa ve Sovyetler Birliği'ne verdiği tek hizmet vardır, o da 1942 Ağustos ayından itibaren hiçbir karara katılmaması ve genç Sovyet generallerinin, bu yenilgilerde yetişmiş olan genç Sovyet komutanlarının tüm harekâtı bizzat kendilerinin yönetmelerine olanak tanımasıdır.

Ancak siyasi cinayetleri, askeri cinayetlerinden çok daha vahimdir. Eğer Stalin olmasaydı Hitler hiçbir zaman iktidara gelemezdi. Eğer Stalin olmasaydı İspanya İçSavaşı yenilgiyle sonuçlanmazdı. Çünkü bi iki olay, Hitler'in iktadara geldikten sonra

(*) Konferansdan sonra dinleyicilerin yönelttiği sorular ve Mandel'in yanıtları

Sovyetler Birliği'ne karşı saldırıyı düzenlemesine olanak sağlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın gelişiminden çıkarabileceğimiz tek sonuç şudur: 1917 Ekim Devriminin Sovyet halkı ve toplumunun gelişimindeki etkilerinin Stalinci karşı devrimin etkilerinden daha güçlü olduğu ortaya çıkmıştır. Söylenecek tek söz budur.

SORU: *Sovyetler Birliği'nde 10-15 yıllık bir kaos beklediğinizi söylediniz. Bu kaosta işçi sınıfı başarılı olamazsa faşizm tehlikesi sözkonusu olabilir mi?*

MANDEL: Bugün Sovyetler birliği'nde bir faşizm tehlikesi olacağına inanmıyorum. Ama Sovyetler Birliği'nde faşist güçler vardır. Ancak son derece azınlıktadırlar, marjinal güçlerdir bunlar. Birşeyin herşeye rağmen altını çizmek gerekir ki, ideolojik faşizmin parçalarından, ögelerinden biri yetkeciliktir, şoven yetkeciliktir. Ve şurası da çok anlamlıdır ki, Sovyet aşırı sağının akıllı temsilcilerinden biri, sosyalizm ve komünizmin en kararlı, en keskin düşmanlarından biri, filozof, matematisyen Aleksandr Zinovyef-ki bu nitelikleri son derece başarılıdır, - aşırı sağın temsilcisi Zinovyef, Stalin'i ve Stalin dönemini Rus tarihinin en başarılı dönemlerinden biri olarak kutsamaktadır. Ve faşizmin gene geleneksel, klasik ögelerinden, yöntemlerinden biri olan yahudi düşmanlığı ve ırkçılık, Stalin döneminde bilinçli olarak, kararlı olarak beslenmiştir. Bu ekilenler, bugün de zehirli meyveler vermektedir. Ama allahtan, meyvaların sayısı henüz az...

Sovyet toplumunun temel güçleri, faşizmin önünde ilerlemiyorlar. Ancak şurası açık ki, bir Batılı gözlemci için, Sovyetler Birliği'ne gittiğinizde, göğsünde- sayıları az da olsa-Hitler'in port-

resiyle dolaşan Sovyet vatandaşları görmek, gerçekten hem çok şaşırtıcı, hem de çok üzücüdür.

SORU: *Kısa sürede bir karşı devrim olmayacağını, bunun uzun bir süreç olacağını söylemiştiniz. Doğu Avrupa ülkelerinde bu süreç neden daha kısa oldu?*

MANDEL: Bu konuda hem soruyu, hem de cevabı görecelestirmek gerekir.

Doğu Almanya örneği biraz farklıdır. Diğer Doğu Avrupa ülkelerinde henüz kapitalizm, yeniden inşa edilmiş değildir. Ancak, bu yola girmiş olan, bu yola yönelmekte olan hükümetler ve partiler mevcuttur. Ne var ki, çok mesafe kaydettikleri söylenemez. Bu projelerini gerçekleştirmek için yeterli ekonomik ve mali kaynaklara sahip değiller herşeyden önce ve halk kitlelerinin direnişlerini önlemeyi de becerebilmiş değiller. Bu ülkelerde grev dalgası üzerine grev dalgası gelmekte. Her yöne giden sosyal hareketlilikler mevcut. Ve bu ülkelerde de uzun, 10-15 yıllık bir geçiş sürecinin yaşanacağına inanıyorum. Ancak bundan sonra meseleler netleşecek.

Ancak şurası açık ki, Sovyetler Birliği ile Doğu Avrupa ülkeleri arasında iki temel farklılık vardır: 1917 Ekim devrimi, işçi sınıfının, kırsal kesimin yoksulluklarının gerçek otantik hareketinin ürünüydü. Ve bu devrim, üç kuşaktan beri varolan yeni bir toplum yarattı. Doğu Avrupa'da ise, Yugoslavya dışında, yaratılan rejimlerin tümü dışarıdan getirilmiş, dışarıdan dayatılmış, ilan edilmiştir. Ve bu rejimler, halkların gözünde, yabancıların, Rusların uşaklarının, kölelerinin rejimleri olarak görülmüştür. Kendi

ulusal tarihlerinin bir ürünü olarak yaşanmıştır. Ustelik bu rejimler çok daha yakın tarihlerde kurulmuştur. Bu da şu sonuca neden oluyor ki, bu ülkelerdeki rejim değişikliğinden önceki siyasi güçler, varolmaya devam ediyorlar. Oysa Sovyetler Birliği'nde artık Ekim devriminden önceki siyasi güçler sahnede yok... Bir tek örnek vermek gerekirse, Sovyetler Birliği'ndeki kolhoz köylüleri arasında yapılmış bir kamuoyu yoklamasından sözetmiştim; Sovyetler Birliği'ndeki durumun tam tersine, Polonya'da, Yugoslavya'da Romanya'da ve Macaristan'da köylülerin büyük çoğunluğu, kuşkusuz toprak ve özel mülkiyetinin yeniden inşa edilmesine taraftardır.

SORU: *Doğu Almanya'daki değişimi nasıl değerlendiriyorsunuz? Doğu Almanya'da hala Troçki'nin teorilerine uygun bir politik devrim mümkün mü? Troçki'nin politik devrim teorisi, Doğu Almanya'daki durumun ışığında nasıl değerlendirilebilir?*

MANDEL: Doğu Almanya farklı bir örnektir. Bu ülke, kapitalizmin gerçekten yeniden inşa edildiği tek örnek, tek ülkedir. Ve bu, kanlı bir karşı devrime başvurmadan gerçekleştirildi. Herhangi bir şekilde iç savaş da yaşanmadı. Tamamen çatışmasız yürütüldü. Bu da, anlaşılması kolay bir nedene dayanıyor. Bu daha önceden varolan Batı Alman devletinin Doğu Almanya'yı yutması yolu ile gerçekleşti. Unutmayalım ki bir tek alman halkı var. Kapitalist yeniden inşadan ve kapitalist bütünleşmeden yana oy kullanan Doğu Alman vatandaşlarının temel dürtüleri ulusal mıydı, milliyetçi miydi, ekonomik miydi, siyasi miydi; elbette bunları tartışabiliriz. Ancak tekrar ediyorum; burada kapitalizmin yeniden inşası, daha önceden varolan başka bir devlete dahil olmak

suretiyle gerçekleşti. Ve halkın büyük çoğunluğunun demokratik olarak ortaya çıkmış desteğiyle sağlandı. Diğer herhangi bir Doğu Avrupa ülkesinde bu tür bir yutma mümkün değil. Ve bu ülkelerde kapitalizmin yeniden inşası, ancak ve ancak ülkenin kendi içinde gerçekleştirilecek olan, sosyal, siyasal, ekonomik, sınıfsal vb. bir mücadelenin ürünü olacaktır. Yani dışarıdan bir müdahale ile, yutma ile bu ülkelerde kapitalizm yeniden inşa edilemez.

Doğu Almanya'nın Batı Almanya tarafından yutulmasının maliyeti , yaklaşık 500 milyar dolar olacaktır.

Bu da Batı Almanya'daki ekonomik ve mali durgunluğu büyük ölçüde artıracaktır. Birleşmiş Almanya'nın iki kanadında da bu birleşmenin gerçekten derin sosyal ve ekonomik yankıları olacaktır.

Yakın ve görülebilir bir gelecekte benzer bir operasyonu yeniden sağlayacak mali kaynakları bulmak pek mümkün görülmüyor.

Bugün artık gerçekten çok açık olarak görülen birşey var ki, eski Doğu Almanya'nın halkının büyük çoğunluğu, aldatıldığının ve yanıldığının bilincine varmış gibidir ve sokak gösterilerinde bunu ifade etmektedir. Ve bugün eğer Doğu Almanya'da yeniden seçim yapılırsa, Başbakan Kohl'un partisi kuşkusuz çok acı bir yenilgi tadacaktır.

SORU: *Sosyalist devrim sonrası, devlet ve parti ilişkisi nasıl olacaktır? Sosyalist mücadele tarihi için nasıl bir parti öneriyorsunuz?*

MANDEL- Stalinizmden çıkarabileceğimiz tek ders değil

ama en önemli derslerden biri, kuşkusuz şudur: Kapitalizmin aşılmasından sonra, parti ve devlet arasında gerçekten kökten bir sınır çizmek, bir farklılaşma yaratmak lazım. Kaynaşmalarını engellemek lazım. Bu alanda Karl Marks'ın belirtmiş olduğu temel gerçeği hatırlamak gerekiyor; " Emekçilerin kurtuluşu sadece ve sadece kendi eserleri olacaktır." Hepimizin lise sosyalizm şarkısı olan, bayrağı olan "Enternasyonal"in üçüncü veya dördüncü satırında söylendiği gibi, "Tanrı da yoktur, Sezar da yoktur, büyük kurtarıcı da yoktur, biz kendimizi kurtarmalıyız.." ... Buna yenilerini ekleyebiliriz; "Parti de yoktur, merkez komitesi de yoktur, genel sekreter de yoktur, dâhi başkan da yoktur. Biz kendimizi kurtarmalıyız.."Tüm bunlar, parti, merkez komitesi birer araçtır, belli başına birer amaç değildir. Yararlı olabilirler ama amaç değildirler. İnsanlığın kurtuluşu, sadece ve sadece kendisinin eseri olacaktır.

Bu da şu anlama gelir ki, devlet iktidarı, sadece ve sadece demokratik bir biçimde halk kitleleri tarafından seçilmiş organlarca yürütülmelidir. İşçi konseyleri, halk konseyleri- ki bunlara parlamenter tipte kuruluşlar da destek olacaktır-bunların içinde çok çeşitli partiler, çoğulcu sistem olacaktır. Ve bu partiler, sözkonusu organların demokratik biçimde seçilmeleriyle ortaya çıkan halk iradesine, halk egemenliğine saygılı olacaktır.

Bu açıdan olaya bakacak olursak, 1918' de Rosa Lüksemburg'un ortaya atmış olduğu uyarı, tarihsel olarak haklı çıkmıştır. Sovyetler Birliği'ndeki uygulamaları eleştirirken Rosa Lüksemburg şunu yazmıştır: "Basın özgürlüğü olmazsa, örgütlenme özgürlüğü olmazsa, gösteri özgürlüğü olmazsa, siyasi parti kurma

özgürlüğü olmazsa, her tür demokratik yaşam Sovyetlerin - Sovyetler Birliği demiyor-kendi içinde dahi sönecektir ve ortada sadece ve sadece bürokrasi kalacaktır". Dolayısıyla Sovyetler Birliği, Çin ve diğer Doğu Avrupa ülkelerindeki deneylerle acı bir biçimde doğruluğu ortaya çıkmış bulunan tüm politik dersleri çıkarmamız gerekir.

Buradan çıkaracağımız sonuç, hiçbir şekilde bir özgür partinin gerekli olmadığı değildir elbette.. Bu parti esas olarak, siyasi nedenlerden dolayı gereklidir, idari gereklerden dolayı değil. Böyle bir parti işçi sınıfının hafızasını, tarihini canlı tutacaktır, zenginleştirecektir. Kitle hareketleri gerilediği zaman da böyle bir parti, yaşanmış olan bu geçmiş ve bugünkü mücadelelerin, derslerin, unutulmasına, kaybolmasına engel olacaktır. -ki kitlesel hareketlerin, dönemsel olarak azalması, gerilemesi de kaçınılmazdır.- Bu parti, emekçilerin büyük çoğunluğunu, siyasi çizgilerinin doğru olduğuna ikna etmeye çalışacaktır. Ama bunu demokratik yöntemlerle yapacaktır. Bu parti kesinlikle idari yöntemlere ve hele hele baskı yöntemlerine başvurmamalıdır. Ve böylece de, gerek Marks'ın, gerek Rosa Lüksemburg'un, hatta ve hatta Lenin ve Troçki'nin de hayatlarındaki bir-iki karanlık yılı bir kenara bırakırsak, ifade etmiş oldukları şu temel gerçeği elde etmiş olacağız:

"Emekçilerin büyük çoğunluğunun bilinçli ve demokratik biçimde kendisini ifade etmiş desteği olmaksızın, hiçbir işçi devletinin varlığı mümkün değildir."

SORU: *Sovyetler Birliği'nde "kadının kurtuluşu"savaşımına sizce gerek var mı? Yoksa birçok sosyalistin savunduğu gibi, sos-*

yalizm cins eşitliğini ortadan kaldırabilecek mi? Sovyetler Birliği'nde glasnost ve perestroika, kadının statüsüne ne kattı?

MANDEL: 1917 Ekim devrimi, kadınların konumunda kuşkusuz bir dizi düzeltmeyi, iyileştirmeyi sağlamıştır. Bu, özellikle hukuksal alanda ve bir takım pratik alanlarda da olmuştur. Örneğin kürtaj serbestliği tanınmıştır-ki bu hak, daha sonra Stalin tarafından ya yok edilmiş, ya kısıtlanmıştır- Hukuki düzeyde, vatandaşlık hakları düzeyinde eşitlik sağlanmıştır, çeşitli mesleklerde çalışabilmek açısından eşitlikler sağlanmıştır. Ancak bunlar iki faktör nedeniyle sınırlı olmuştur: Birisi, daha önce de belirttiğim gibi, Sovyet toplumunun aşırı derecede cinsiyetçi yapısı nedeniyle, erkeklerin ev işleri konusuna ilişkin tavırlarındaki katılık nedeniyle bu değiştirilememiştir; Kadının durumunun ekonomik nedenlerden dolayı gerilemesini konuşmamda da saymıştım. Ancak hepinizin belki bildiği bir örnek de şudur: Sovyetler Birliği'nde belirli öğretim üyelerinin ve sağlık personelinin -hekimler dahil olmak üzere-büyük çoğunluğu kadınlardan oluşmaktadır. İşe böyle bakacak olursak, bu son derece olumlu birşey.. Ama işin iki de kötü yönü var. Bunlardan birisi, öğrenim mesleğinde ve sağlık hizmetlerinde ortalama ücretler diğer sektörlerindekinden çok daha düşüktür. Bu da herhalde tesadüfen değil. İkinci örnek de şu: Kadınlar elbette bu mesleklere girebiliyorlar, bir noktaya kadar yükselebiliyorlar, ama sadece bir noktaya kadar.. Çok kadın hekim var ama kadın başhekim sayısı çok az, kadın cerrahi profesör sayısı çok çok az... Dolayısıyla, kadınların mesleklerindeki yükselmeleri ancak bir sınıra kadar olabiliyor, ondan ötesinde gene erkekler ön plana çıkıyor.

Buradan çıkarabileceğimiz sonuçlardan birisi, sadece Sovyetler Birliği'nde değil, ileri kapitalist ülkelerde ve diğer ülkelerde yaşanan bir sürü deneyden de çıkarabileceğimiz bir sonuç şudur ki; sosyalizmin oluşturulması veya kapitalizmin devrilmesiyle kadın sorununun, kadın haklarının çözümlenmesi arasında hiçbir otomatik bağlantı yoktur. Hiçbir kendiliğindecilik yoktur. Bu konuda hiçbir şekilde illüzyona, yanılsamaya kapılmamak gerek.

Aksi halde olaya tamamen ekonomik determinizle, belirleyicilikle yaklaşmış oluruz. Çünkü bunun sebeplerinden biri olan, pederşahi "patriarkal" ailenin yapısı, kadınların baskı altında kalmasının kökenleri, aslında kapitalizmden daha da eskidir. Dolayısıyla, kapitalizmin ortadan kalkmasıyla, bu ortadan kalkmayacaktır ve sanırım çok daha uzun bir süre, kapitalizm yıkıldıktan sonra bile kadınların özerk mücadelesi ve özerk örgütlenmesi gerekli olmaya devam edecektir.

SORU: *Konuşmanızın sonunda, "ekonomik alanlarda vb, halk kendini yönetmelidir, kararları kendisi alacaktır" dediniz. Halk neyi biliyor ki neye, nasıl karar versin? Gene halk adına birileri karar vermeyecek mi? Bu durumda halkın karar verme yeteneğinden sözedilebilir mi?*

MANDEL: İşte burada, insanlığın geleceği konusundaki en kilit, en temel sorunla karşı karşıyayız. Bu da, marksizmin en temel, en kilit felsefi sorunudur. Sosyalizmin tarihinde iki büyük tarihsel eğilim vardır. Bunun geçmişi, yüzyılllara, hatta binlerce yıla dayanır. Bunlardan biri Eflatun'a dayandırılabilir. Bu akım, yetkeci, manevracı ve kademeci anlayışlara çanak tutmaktadır.

Çünkü bu akımın özelliği, uzmanlara öncelik vermesi, eğiticilere öncelik vermesidir. Bunu iki gerekçeye dayandırır: Halk cahildir, yeterli bilgilere sahip değildir. Dolayısıyla eğiticiler tarafından yönlendirilmesi gerekir. İkincisi de, güçsüzdür ve kendinin koyun gibi güdülmesine izin vermektedir. Her zaman da koyun gibi güdülecektir.

Bence bu gerekçelerden çıkarılması gereken ders-ki Marks'ın kendisi de bunu ortaya koymuştur- "Bu koşullarda sosyalizm mümkün değildir. " Ve- deminki konuşmamda da belirttiğim gibi- bu koşullarda başımıza gelecek felaketlerden kaçmamız mümkün değildir ve insanlığın ve dünyanın yokolması da kaçınılmazdır o zaman.. Dolayısıyla, insanlığın geleceği konusunda Pascal'in ortaya koymuş olduğu ikilemi hatırlamanızı öneririm: "Eğer sosyalizm mümkün değilse herşeyi kaybettik. Ama eğer sosyalizm mümkünse ufak bir şansımız var denebilir. Ancak bu şansa sahip çıkmak lazım. Yoksa sorumsuzuz demektir. Tamamen sorumsuz davranıyoruz demektir. Ve sosyalizm şansına sahip çıkabilmemiz için, kitleler kendi deneylerini yaşamak zorundadır.

Ve Marks bu konuda çok etkileyici bir benzetmeye başvurmuştur: "Halka kendini nasıl kurtarabileceği konusunda eğitim vermek, halkı eğitmek isteyen eğiticiler, yüzme öğretmenlerine benzerler. Bunlar öyle yüzme öğretmenleridir ki, insanlara suya girmeden yüzme öğretmeye kalkarlar. Suya atlamadan yüzmeyi hiçbir zaman öğrenemezsiniz. Deneyelim... Kaybedecek neyimiz var ki? Çünkü öbür şıkta, her halükârda hapı yuttuk...."

NEO LİBERALİZM ve DÜNYA EKONOMİK BUNALIMI (*)

Neo- Liberalizm, günümüz dünyasına ve gerçeklerine dogmatik bir yaklaşımdır. Bilimsel olarak yetersizdir. Savunduğu ekonomik politikalar açısından yetersizdir. Toplumsal olarak zararlıdır. İnsan haklarına gereken özeni göstermez. Bu nedenle, onu saf bir liberalizm olarak tanımlamak yerine aşırı gerici liberalizm olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Bilimsel olarak uygun değildir, yetersizdir. Gerçeklere uymayan ve gerçekliği açıklamada yetersiz bir dizi varsayımlardan hareket eder. Ekonomik tarihin son 150 yıllık dönemi içinde bu varsayımların yanlışlığı sayısız kereler kanıtlanmıştır. Genel olarak pazar ekonomisi ile kapitalist ekonomiyi birbirine karıştırır. Kapitalist pazar ekonomisi kurumsallaşmış bir eşitsizliğe dayanmaktadır. Oysa kapitalist ekonomi kesin olarak piyasada yeralanların eşit haklara sahip olduğu varsayımına dayanmaktadır. Kapitalist ekonomide üretken faaliyetlerin bir bölümünü gerçekleştirenler, diğer bir deyişle ücretliler, üretim araçlarına ulaşma açısından yetersizlik içerisindedirler, üretim araçlarından kopukturlar. Bu insanlar toprak mülkiyetinden, toprakla bağlantıdan kopmuşlardır. Kendi yaşamlarının yeniden üretiminden kopmuşlardır. Ellerinde birikmiş para kaynakları yoktur. İşgüçlerini satmak açısından uygun ekonomik koşulları bekleme olanağından yoksundurlar. Bu nedenle işgüçlerini satmak, onlar için bir ekonomik zorunluluktur, kaçınılmaz bir durumdur.

(*) Prof. Ernest MANDEL'in, 26.5.1991'de SBF'de verdiği konferans.

Öyle bir toplum düşünelim ki, hem dönem başında, bu toplumda yaşayan kimselere işgücü satmak zorunluluğu olmaksızın altı ya ya da bir yıllık süre içinde geçimini sağlayacak bir borç ödensin, o zaman bu kurumsal eşitsizlik en azından kısmen giderilmiş olacaktır. Böyle bir toplumda, ulusal gelirin ücretler ve kârlar arasındaki bölüşümü de, bugünkü toplumda olduğundan çok daha farklı olacaktır. Çünkü bu kurumsallaşmış eşitsizlik nedeniyle insanların piyasada eşit haklarda davranma hakkı ve gücü bulunmamaktadır. Kapitalist bekleyebilir, ancak işçi bekleyemez. Kapitalist kendi fabrikasını kapatabilir, kârların daha uygun olduğu bir dönemi bekleyerek fabrikasını kapatabilir, ancak bir işçi altı aylık bir süre için çalışmasını durduramaz.

Liberal kuram, yaşamın en basit gerçeğini kavrayamamaktadır. Bu arada belirtelim ki, işgücü piyasasını tekelleştirmenin bir aracı olmanın ötesinde, sendikalar bu durumu düzeltebilmek açısından son derece sınırlı işlevleri olan kurumlardır. Sendikalar işgücünün toplu bir biçimde bırakılmasını örgütlemede etkili olabilirler. Bu olayı gerçekleştirebilmek için kaynakların bir araya getirilmesinde yararlı olabilirler. Bu kaynaklar sayesinde işçiler bir parça bekleme olanağına kavuşabilirler. Ancak bu, genel olarak birkaç günü aşmaz. Bu yolla sendikalar, işgücü piyasasında biraz daha uygun koşulları bekleme açısından belirli olanaklar yaratabilir. Ancak çok küçük ve marjinal kalan bir düzeltme sonucu yaratabilir.

Neoliberal kuramın ikinci bilimsel yetersizliği şu noktadadır:

Neoliberal teori kapitalistler arasında bile piyasada bir eşitli-

ğin olmadığını kavrayamaz. Küçük kapitalistler, orta büyüklükte kapitalistler, büyük kapitalistler ve tekelci kapitalistler vardır. Bu insanların, bu kapitalistlerin tümünün eşit hakları ve eşit güçleri olduğunu düşünmek gerçekçilikten uzaktır. Birçok küçük kapitalistin tarihi, bütünüyle sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesinin tarihidir. Büyük Flaman - Belçikalı ressam Bruegel'in bir yapıtında belirlediği gibi, büyük balıklar küçük balıkları yutmaktadır. Bu, sürekli olan bir olgudur. Bu piramidin tepesinde ise tekelciler vardır. Tekelciler, özgür piyasada hareket eden ortalama sermayedarlar olmanın ötesinde, piyasanın köşebaşlarını kapmışlardır. Piyasaya hâkimdirler. Fiyatları belirlerler. Ve çok az sayıda insan bu belirlenenlerin dışına çıkma gücüne sahiptir. Bu konuda çok zengin ve oldukça kaliteli bir literatür mevcuttur. Bir marksist olarak şunu söyleyebiliyorum ki, bu literatürün bir bölümü yarı marksisttir, bir bölümü dörtte üç marksisttir, bir bölümü onda dokuz marksisttir. Oligopolistik rekabet ve monopolistik rekabet konusunda, özellikle akademisyenler arasında yarı marksist, dörtte üç marksist, onda dokuz marksist kültürü çok geniş bir literatür söz konusudur. Bu insanlar realisttirler, dogmatik ders kitabı liberalizminden tamamiyle farklı olan ekonomik gerçeklikleri betimlemektedirler.

Oligopollerin ve monopollerin hâkim olduğu durumların geçerli olduğu koşullarda, talep düştüğünde ve arzın altında kaldığında fiyatlar düşmez, aksine fiyatlarda bir artış görülür. Çünkü tekelciler belirli bir nakit akışını sağlamak amacıyla hareket ederler. Eğer siz bu belirli nakit akışını daha az sayıda ürünün satışıyla değerlendirmek zorundaysanız, bu koşullarda, fiyatlarda bir ar-

tış görülür. Her yerde, her zaman geçerli olmamakla birlikte genel bir eğilim olarak ve yaygın bir biçimde tekeller bu şekilde hareket ederler. Son yüzyıldır ve hatta daha uzun bir süredir ekonomik yaşamın süreklilik kazanmış olan özelliklerinden biri budur. Ford ailesi tarafından standart konulmasından sonra gelen durum, yüzyılı aşkın süredir budur. Neoliberaller bu durumu, açıklamayı bırakınız, kavrayamamaktadırlar bile.

Neoliberalizmin bilimsel açıdan üçüncü yetersizliği de şudur: Neoliberaller denge varsayımından hareket ederler. Neoliberallere göre buhranlar, rekabetin olmadığı koşullarda bu dengedeki bozukluklar olarak ortaya çıkar. 160 yıldır yani dünya ölçüsünde bir endüstri pazarının ortaya çıkmasından beri, dünya ekonomisinin genel gerçeği dengesizliktir, sürekli bozukluklar ve dengesizlikler durumudur. Son 160 yıl, ekonominin dengesel hareketinin iniş ve çıkışlarının tarihidir. Bugüne kadar 23'ünü gördüğümüz aşırı üretim buhranlarının tarihidir. Ekonominin devresel hareketi konusunda bu alanda bir kuramın ortaya çıkmış olması da bunu göstermektedir.

Sözkonusu oligopolistik ve monopolistik kuram, bu konulara genellikle daha bilimsel bir yaklaşım göstermektedir. Ve bu kuramın ele aldığı unsurların bir çoğu marksist kurama oldukça yakındır. Neoliberaller bunu anlamamakta ve bu durumu reddetmektedirler. Bu kavramayışın da, kendi savundukları ekonomik politikalar üzerinde son derece yıkıcı etkileri vardır. Bu konuya tekrar döneceğiz.

Eğer bilim gerçekliği yorumlamanın bir aracı olacaksa, ger-

çekliği açıklayacaksa ve bize gelişimin gelecekte izleyeceği çizgi konusunda önceden kestirimler yapma konusunda yardımcı olacaksa, neoliberalizmin tamamiyle yetersiz kaldığı kanıtlanmıştır. Neoliberaller, daha doğrusu muhafazakâr neoliberaller, üretken olmayan ekonomik porogramlar önermektedirler. Bunun en çarpıcı örneklerini Amerika Birleşik Devletleri'nde, İngiltere'de ve diğer bir dizi ülkede izleyebiliyoruz.

Bir ekonomik durgunluğun ortasında yaşıyoruz. İşsiz sayısı çok yüksek, endüstride mevcut makina teçhizatının kullanımında eksik kapasite kullanımı söz konusu. Amerika Birleşik Devletleri'nde eksik kapasite kullanımının, toplam üretimin yüzde 25'i ile yüzde 30'u arasında olduğu tahmin ediliyor. ABD 'de tarım alanında da önemli bir üretim fazlası söz konusu. ABD'de hükümet, çiftçilere ve tarım işleriyle çalışan büyük sermayedarlara, üretmemeleri için büyük miktarlarda sübvansiyonlarda bulunuyor. Bu da, açlığın bu denli fazla olduğu bir ülkede insanı isyan ettirici etkiler yapıyor, şaşırtıyor. Ancak böyle bir durgunluk ortamında bir üretim fazlası bunalımının içinde, neoliberaller enflasyona karşı mücadeleye öncelik verdikleri gerekçesiyle, klasik olarak deflasyonist politikalar önermektedirler. Nüfusun büyük bir çoğunluğunun satın alma gücünü düşürecek politikalar önermektedirler.Bu tavır aynen 1930-34 döneminde onların atalarının davranışlarına benzer. Bunun sonuçları açıktır. Eğer çok fazla miktarda satılmayan mal söz konusuysa ve eğer insanların satınalma gücünü düşürmüşseniz, bu koşullarda satılmayan mallar daha da artacaktır. Keynes'ciliği veya Neokeynes'ciliği savunmuyorum. Fakat Keynes 1930'lu yıllarda tüm hükümetlere ve halka bu basit gerçeği

anlattı. Keynes'in kafalara dayattığı anlayış şuydu; bir üretim fazlası sorununu çözümlemek istiyorsanız, insanların satın alma gücünü düşürmeyin.

Bugün ise ABD'de ve İngiltere'de hükümetlerin yaptığı, aynen Keynes'in eleştirdiği ve terkedilmesi için çağrıda bulunduğu politikalardır. Avrupa'nın birçok hükümeti de bu anlamsız yolu izleme eğilimindedir. Bu tavrın sonucu da son derece açıktır. Daha büyük ve daha yaygın bir aşırı üretim bunalımı söz konusudur.

Neoliberaller uygun olmayan ve üretkenlikten uzak, üretkenliğe karşı olan bir düzen önermektedirler. Yine aynı mantıkla, yani enflasyona karşı verilecek mücadelede etkili olacağı bahanesiyle. Bütün ülkelerde eğitim, altyapı yatırımları ve sağlık konusundaki kamu harcamalarının kısılmasını önermektediler. Bu da anlamsız bir öneridir. Avrupa'da ve Japonya'da ekonomi biliminin öğretildiği tüm fakültelerde, diğer bir deyişle diğer tüm burjuva kapitalist ülkelerde, bu ülkelerin ekonomi fakültelerinde, kalkınma ekonomisiyle ilgili bölümler vardır. Tıpkı ekonominin devresel hareketiyle ve tekellerle ilgili sektörlerde olduğu gibi, bu bölümler de, gerçek yaşama daha yakındırlar.

Ekonomi fakültelerinin bu bölümlerinde savunulan bir temel gerçeklik vardır. Ekonomik ve toplumsal gelişmeyi destekleyebilmek için en iyi yatırım, kaçınılması zor olan, mutlaka yapılması gereken yatırım, uzun vadeli düşünüldüğünde en yüksek gelir getiren yatırım, sağlığa, eğitime ve altyapıya yapılan yatırımlardır.

Bir ülkeyi modernleştirmek, çağdaşlaştırmak istiyorsanız; bir ülkede yoksulluğu ve sefaleti ortadan kaldırmak istiyorsanız;

vasıfsız, eğitimden geçmemiş, okuma yazma bilmeyen bir işgücüne sahip olmak istemiyorsanız, insanların dünya tıbbının içinde bulunduğu mevcut durumun öngördüğünden daha erken yaşlarda ölmelerini istemiyorsanız bu, açıkça belirtilmesine gerek olmayacak kadar önemli bir gerçektir. Fakat bu temel gerçekler yalnızca, üniversitelerin gelişme ekonomisine ilişkin bölümlerinde öğretilmektedir. Buna karşılık hükümet harcamaları, kamu finansmanıyla ilgili olarak faaliyet gösteren ve neoliberallerin hâkim olduğu ekonomi bölümlerinde bunun tam tersi öğretilmektedir.

Burada öğretildildiğine göre, mücadele edilmesi gereken en büyük düşman eğitimsizlik, genç yaşta, küçük yaşta ölen insanlar değildir, en büyük düşman enflasyondur.

Bu koşullarda enflasyonla mücadele edebilmek için eğitim harcamalarını kısın, kısıntıya gidin, daha fazla hasta insan yaratın, üretin, altyapı için yapılan yatırımlarda kısıntıya gidin, bırakın köprüler çöksün, ve buna bağlı olarak ulaştırma maliyetleri olağanüstü artsın ve bütün bunlarla enflasyon bir ölçüde yenilgiye uğrasın!

Bu yolla enflasyonun yenilip yenilmeyeceğini göreceğiz. Bu ayrı bir öyküdür. Fakat bütün bunlara karşın, önerilen ekonomik politika uygun olmaktan uzaktır ve üretkenliğe aykırıdır, üretkenliği teşvik etmemektedir. Bununla elde edilen sonuçlar insanı afallatıcı niteliktedir. Elde edilen bu sonuçlar, yalnızca yoksul ülkelerde değil, aynı zamanda zengin ülkelerde de böyle durumlara yolaçmaktadır.

Örneğin İngiltere, Bayan Teatcher'ın yönetimi altında yarı

yoksul bir ülke durumuna itilmiştir. Kesintisiz bir dizi kaza olmaktadır. Bu kazalar, altyapı yatırımlarındaki yetersiz ve irrasyonel harcamalar nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Dünyanın en zengin kentinde, New York'ta bile, akla hayale gelmeyecek, örneğin Kuzey Avrupa ile kıyaslandığında hayal edilemeyecek koşullar söz konusudur. Bu dev kentte bile köprüler çökme tehlikesiyle karşı karşıyadır ve trafiğe kapanmaktadır. Kanalizasyon sistemi tehdit altındadır. Kentin en yoksul kesiminde akarsu yoktur. Sanki Üçüncü Dünya'nın yoksulluğu, dünya kapitalizminin metropoline geri dönmektedir. Bütün bu olanlar anlamsızdır. Bu açıdan bakıldığında New York kentinin mali açıdan bir iflas durumunda olduğu söylenebilir. Ancak Amerikan toplumu iflas etmiş değildir. Amerikan toplumu bugün hâlâ mali açıdan ve ekonomik açıdan dünyanın en zengin toplumudur. Bugün kimse Amerika Birleşik Devletleri'nde iyi sağlık hizmetleri, iyi eğitim ve iyi altyapı yatırımları için gerekli kaynakların bulunmadığı gibi bir iddiada bulunamaz. Bu kaynaklar Amerika Birleşik Devletleri'nde mevcuttur. Yapılan ise bilinçli bir tercihtir, bu kaynakların harcanması konusunda öncelikler tercihidir. İleride, bu tercihin temelinde yatan toplumsal ve siyasal tercihler ve motivasyonların ne olduğunu göreceğiz.

Neoliberal politikaların sonuçları toplumsal açıdan zararlıdır. Bu sonuçları şu formülasyon içinde özetleyebiliriz: Bu politikalar hastayı öldürerek hastalığı tedavi etmeye yöneliktir. Bu konudaki ünlü öyküyü bilirsiniz; Cerrah, eşi ameliyat geçirmiş olan adama, "operasyon başarılıydı, ancak eşiniz biraz önce öldü"der.

Neoliberal politikaların anlamsız ekonomik sonuçlarını gös-

terecek iki klasik örnek vardır: Bunlar Bolivya ve Polonya örnekleridir. İsim vermeden belirteyim ki, bu iki ülke aynı kişi tarafından ele alınmıştır. Bu kişi "Chicago Boys"lardan biridir. Bu iki ülkede de bu politakaları uygulayanlar, Uluslararası Para Fonu'nun aracıdırlar. Bolivya'da enflasyonun büyük ölçüde tedavi edildiği doğrudur. Fakat bunun maliyeti ne olmuştur? Bolivya'daki işçi eğer bugün bir öğün yemek yiyebiliyorsa, mutludur. Ama bir gazete alabilmek için ya da otobüse binebilmek için yeterince parası yoktur. İşe gidip gelirken yürümek zorundadır. En önemli ihracat endüstrisi, ilaç endüstrisidir, uyuşturucu endüstrisidir ve uyuşturucu mafyası pratik olarak hükümete hakimdir. Ne güzel sonuç değil mi?

Polonya'da da aynı politikalar uygulanmıştır. Enflasyon aşağı yukarı tümüyle çözümlenmiştir. Hiç olmazsa bir parça düşmüştür; tamam...

Ancak, endüstriyel üretim de yüzde 35 düşmüştür. İşsiz sayısı çok yüksektir. Yaşam standardı ve halkın gerçek gelir düzeyi çarpıcı biçimde düşmüştür. Papa'nın son kanunnamesiyle çelişkiye düşecek biçimde bu son neoliberal politikaları onaylamış ve desteklemiş olan Katolik Kilisesi bile, bu politikaların sosyal sonuçlarından utanç duymakta ve kendisini suçlu hissetmektedir. Bunun sonucu olarak, insanlara çorba dağıtmak amacıyla büyük halk mutfakları düzenlemektedir. Böylece yoksul insanların en azından günde bir öğün sıcak çorba içmelerini sağlamakta .

Yirminci yüzyılda liberalizmin, kapitalist liberalizmin, çorba dağıtan mutfakların yaygınlaşmasında sağladığı başarının ve zafe-

rin büyüklüğünü, düşünebilirsiniz! Artan sefalet ve artan eşitsizliğin, artan adaletsizliğin, toplumsal gerginlikleri çok keskin bir biçimde artırdığı, sefalete mahkûm olmuş kitleler açısından tepkileri provoke ettiği ve dolayısıyla, neoliberalizmin insan haklarından koptuğu bir gerçektir.

Politik alanda neoliberallerin yaymaya çalıştıkları, pazarlamaya çalıştıkları bir masal da, tam bir piyasa ekonomisi hâkimiyeti olmaksızın politik demokrasinin olmayacağıdır. Yayılmaya çalışılan bu masala göre, liberal ekonomi insan haklarına göre biçimlendirilmiş ve ona göre koşullandırılmıştır. Oysa aksine, 19. ve 20. yüzyılın tüm tarihi bunun tam tersini kanıtlamaktadır. 19. yüzyıl boyunca doktriner liberaller oy hakkının genelleşmesi karşısında yer almışlardır.

Üçüncü Dünya ülkelerinde bu tavır 20. yüzyılda da önemli ölçüde sürmüştür. 19. yüzyılda insanlar kendi açılarından haklı olacak bir biçimde şunu öne sürdüler: Eğer mülk sahibi olmayanlar mülk sahibi olanlarla eşit siyasal haklara sahip olurlarsa, bu koşullarda mülk sahibi insanların servetlerinin bir bölümünü ellerinden alacak kişileri parlamentoya seçebilirler. Böyle bir parlamento oluşturabilirler.

Bu nedenle de sadece mülk sahibi insanların oy kullanma hakları olması gerektiğini savundular. Diğer deyişle, "bütün insan haklarına evet, ancak özel mülkiyetin korunması siyasal haklardan daha önemlidir". Mülk sahibi olmayanların oy hakları, ancak çok güçlü bir işçi hareketinin yükselmesiyle ve ortaya çıkmasıyla birlikte ve ancak uzun ve yoğun mücadeleler sonucunda elde edi-

lebildi.Bu hak kendi ülkem Belçika'da, Avusturya'da ve İsveç'te birkaç genel grev ve bu grevlerde genel oy hakkını savunanların katledilmesi pahasına elde edildi.

Bu günkü eğilim tam ters doğrultudadır. Toplumsal eşitsizlik arttıkça, büyük kapitalistler, tekelci kapitalistler, en zengin kapitalistler, kendi kârları açısından korkuya kapılmaktadırlar. İnsan hakları ve temel hakları kısıtlama eğilimi, oldukça muhafazakâr neoliberallerin tam desteğini elde etmektedir. Özellikle sendikal hakları, örgütlenme ve grev hakkını kısıtlama eğilimindedirler. Fabrikalarda sendika temsilcilerinin haklarını kısıtlamaya çalışmaktadırlar.

Şu çok ilginçtir ki, tarihsel olarak neoliberallerin en önemli, en önde gelen temsilcisi, belki de bu açıdan bunların içinde en tutarlısı ve en zekisi olan Von Hayek, çok net bir biçimde 19'uncu yüzyıldaki oy hakkına geri dönme konusunda kamuoyu önünde açıklamalar yapmaktadır. Bu kişi, aile reislerine ve üniversite diplomasına sahip olanlara birden fazla oy hakkı verilmesini savunmaktadır. İki birimden oluşan bir parlamento önermektedir. Bu birimlerden birinde herkes tarafından seçilen kişiler olacaktır, ikincisinde ise yaşamboyu bu birimde hizmet edecek kişiler bulunacaktır. Ve ekonomik liberalizmi savunma adı altında siyasal eşitliği ve siyasal liberalizmi kısıtlama eğilimindedirler.

Eğer muhafazakâr neoliberalizmin tüm bu yanlarını ve özelliklerini gözden geçirir, incelersek, çok ciddi bir ikiyüzlülüğe rastlayabiliyoruz. Gerçekte olunduğundan farklı bir biçimde görünme ve ona inandırma çabası vardır. Belki de neoliberalizmin

en saf savunucularından olan Milton Friedman bu tür bir ikiyüzlülüğün farkında değildir. Çünkü bu gibi kişiler, gerçekten çok kopukturlar. Ancak birçok neoliberal için, özellikle de hükümetlere danışmanlık yapanlar için durum böyle değildir. Bu insanlar danışmanlık yaptıklarında neden sözettiklerini çok iyi bilmekte, önerilerini ve sonuçlarını kavramaktadırlar. Bu ikiyüzlülüğün en çarpıcı özelliği, kamu harcamalarında, devlet harcamalarında ortaya çıkmaktadır. Neoliberaller devlet harcamalarında çok ciddi kısıtlamalara gidilmesini savunduklarını ileri sürmektedirler. Ancak bilançoyu ortaya koyduğumuzda, Reagan yönetiminin, Bush yönetiminin, Bayan Teatcher yönetiminin bilançosunu ortaya çıkardığımızda, - ki bunlar neoliberal dogmanın yönlendiriciliğinde hareket eden üç önemli yönetimdir - görülecektir ki devlet harcamaları ileri sürüldüğü gibi azalmamıştır, aksine artmıştır. Gerçek gelişim, devlet harcamalarında ciddi bir biçimde kısıntıya gidilmesi doğrultusunda değildir. Aksine kaynakların, toplumsal ve altyapı yatırımlarından özel sektör sübvansiyonlarına ve askeri harcamalara kaydırıldığını görüyoruz. Bu nedenle de Reagan ve Bush yönetimi dönemlerinde bütçe açıkları tarihsel olarak rekor düzeylere ulaşmıştır. İngiltere'de, muhafazakâr "Torry" yönetimi altında da bütçe açığı aynı şekilde bir üst noktaya ulaşacaktır. Bu ikiyüzlülük şu gerçekle de bir kez daha ortaya çıkmaktadır: Bütçe açıklarına karşı seslerini en fazla yükseltmiş olan bu kişiler, aynı zamanda enflasyonun nedeninin bütçe açığı olduğunu da ileri sürebilmektedirler. Bir taraftan devlet harcamalarını artırmakta, aynı zamanda da artan harcamaları karşılayacak en azından bir vergi artırımı konusunda bile son derece olumsuz bir tavır almakta

ve buna karşı direnmektedirler. Bunun en son ve konuyu açık bir biçimde ifade edecek örneği, Alman Başbakanı Kohl'un yaptıklarıdır. Kohl, aylar boyunca tümüyle irrasyonel bir tez olarak vergileri artırmayacağını söyledi. Yüz milyarlarca Alman Markı, eski Demokratik Alman Cumhuriyeti'ni Almanya içinde eritmek için harcanmıştı ama Kohl, ortaya çıkan bütçe açıklarını ve harcamaları finanse etmek için vergileri artırmayacağını söyledi. Ancak bu kof iddia kısa sürede çuvalladı. Ve sonunda vergileri artırmak zorunda kaldı. Böylece seçim sırası ve öncesi yaptığı tüm vaadleri kenara attı. Fakat Kohl, bu vergileri çok özel bir biçimde artırdı. Gelir Vergisini tüm halk için aynı oranlarda artırdı. Gelir Vergisinin aynı oranlarda artırılmış olması, düşük gelirli ve yoksul insanlar için önemli olumsuz sonuçlar doğururken, yüksek gelir sahipleri açısından benzer bir sonuç doğurmadı.

Şurası çok açıktır ki, bunların ne bilimle, ne de tarafsızlıkla ilgisi vardır. Bu, sınıf mücadelesiyle ilgili bir durumdur. Marksistler sınıf mücadelesinin olduğunu ifade ettiklerinde bu arkadaşlarımız ve politikacılar farklı bir tavır içine girmektedirler. Reagan, Bush, Teatcher ve Kohl, farkında olup olmasalar da günün 24 saati sınıf mücadelesi içindedirler. Çünkü bu kişilerin uyguladıkları politikaların tümü, sermayenin konumunu güçlendirmeye ve işçilerin konumunu zayıflaştırmaya yöneliktir. Bu da sınıf mücadelesinin ta kendisidir.

Mesele, herhangi bir komplo meselesi değildir. Bu tür bir konsplasyon teorisini savunmuyorum. Westminister'de veya Beyaz Saray'da çok gizli odalarda, loş bir ışık altında, tekellerin en üst düzey yöneticileriyle en yetkili politikacılar, bir araya gelip,

gizli kapaklı politikalar oluşturmuyorlar ve mutfakta bıçaklarını bileyip şeytanca bir gülümseme ile "insanların boğazlarını keseceğiz" demiyorlar. İşler böyle yürümüyor elbette. Burjuva toplumlarında işlerin nasıl geliştiğini, gelişmelerin nasıl olduğunu anlamak için bu tür konsplasyon teorilerine ihtiyacımız yok.

Ekonomik davranışlara ilişkin temel bazı noktalar, toplumun temel değerleri tarafından belirlenip empoze ediliyor. Bunlar periyodik olarak, belirli ekonomik politikaların tercihi doğrultusunda etki yapıyor. Ayrıca, siyasal açıdan önderlik edecek insan personeli de var. Bunlar, çok iyi bilinen kişilerdir. Kamu yönetiminde, birçok üniversitelerdeki kamu idaresi bölümlerinde marksistlerin değerlendirmelerine benzer sonuçlar elde eden araştırmacılar, bu tür kişileri ele almış, siyaset adamlarını değerlendirmişlerdir. Güçlü toplumsal ve ekonomik çıkarlar, bu kişilerin siyasal iktidarda, hükümette yeralmasına çaba gösterirler. Birçok durumda da bu amaçlarına ulaşırlar.

Ama her zaman değil. Bazen trafik kazaları ortaya çıkar. Kapitalist sınıfın çıkarları açısından sağcı iktidarların seçilmesi söz konusu iken ortaya solcu iktidarlar çıkabilir. Bu, kesinlikle her zaman kapitalist sınıfın çıkarları doğrultusunda değildir. Ancak bazen de onların işine gelir. Eğer faşist veya muhafazakâr bir yönetimi empoze edecek kadar güçlü değillerse, böyle bir gerçeklikle yaşamak zorunda kalabilirler ve eninde sonunda bu talihsizliği düzeltebilmek için çaba gösterirler. Ancak bütün bu süreç içinde, bu mekanizma aracılığıyla hâkim sınıf kendi çıkarlarının iktidara yansımasını sağlar. Ekonomik bilim, toplumsal bilim, siyasal bilim ve insanlara ilişkin bilimlerde, bilim adamları arasında paralel

değişiklikler ortaya çıkar.

Bu şunu gösterir ki, o ülkede hâkim sınıfın ideolojisi ülkedeki hâkim ideolojidir. Hâkim ideoloji dedim. Bazı dogmatik ve bilimsel olmayan, marksist olduğunu iddia etmelerine karşın, marksist olmayanların ileri sürdükleri gibi tek ideoloji demedim. Normal politik koşullarda, diğer bir deyişle aşırı sağcı, faşist diktatörlükler olmadığı durumlarda, bütün toplumsal bilim alanlarında çeşitli ideolojiler söz konusudur. Çoğulculuğun en azından bir parçası vardır.

Bunu da kendi göz bebeğimiz gibi korumalıyız. Hâkim ideoloji ile rekabet halinde olan azınlık ideolojilerinin ağırlıklarını değerlendirmeliyiz. Bu hâkim ideolojiyle rekabet halinde bulunan ideolojilerin ağırlığı ise birçok tarihsel koşula, maddi koşula bağlı olarak değişecektir. Ancak bütün bunlara karşı hâkim ideoloji, iktidardaki hâkim sınıfın ideolojisi olacaktır. Bu demektir ki, son on beş yıllık süre içinde muhafazakâr neoliberalizmin yeniden ortaya çıkması, bu çerçeve içinde, bu anlayış içinde ele alınmalı ve değerlendirilmelidir. Bu değişim, gerçek yaşamdaki bazı değişikliklerle uyum içindedir. Bu, kalkınmaya ilişkin ekonomik eğilimlerdeki değişikliklerle bağlantılıdır. Hâkim sınıfların önceliklerindeki değişikliklerle bağlantılıdır.

Dünya ekonomisinde son elli yıllık dönem içindeki genel ve belirleyici eğilim pratik olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde üretici güçlerin ve sermayenin enternasyonalleşmesi doğrultusundadır. Bu ise çok yaygın olarak bilinen şu sonuca götürmüştür: Bugün yediyüz civarında - daha doğrusu yediyüzün al-

tında - çokuluslu şirket dünya piyasalarına hâkim durumdadır. Bu koşullarda bu çokuluslu şirketlerin büyümeleri belirli açılardan ele alındığında, ulusal devletlerin, bunların en güçlü olanları ABD ve Japonya'nın bile nesnel kapasitesi, gücü, bu ulusal devletlerin ekonomik politikalar uygulama gücü, kalıcı, verimli ve etken bir politikayı hayata geçirme gücü, bir süreç içinde eriyip gitmiştir.

Bir muhafazakâr Amerikan gazetecisi olan Anderson, birbiri ardısıra gelen Amerikan hükümetlerinin kendi ülkelerinde iç tutarlığı olan, istikrarlı bir enerji politikası uygulamada nasıl yetersiz kaldıklarını çok açık bir biçimde betimlemiştir. Özellikle de petrol fiyatlarıyla ilgili olarak bu durum söz konusudur ve Anderson'un vardığı sonuç (ki mutlaka doğrudur), ABD'nin enerji ve petrol politikasının Amerika'da Washington tarafından değil, "yedi kız kardeş" tarafından belirlendiğidir. Bu yedi kız kardeş dünya petrol piyasasında hâkim olan yedi büyük şirkettir.

Bugün çok çelişkili gibi gözükse bile şu söylenebilir: Neoliberalizmi ortaya çıkaran, ulusal devletin gücündeki aşınma ve zayıflamadır. Ulusal devletin gücündeki bu zayıflama, ulusal devletin gücünün kısıtlanmasını, azaltılmasını savunan neoliberal ideolojiyi yaratmıştır. İşin bir diğer yanı daha vardır: Özünde, neoliberalizmin temelinde, dünyadaki gelişme ve dünya bunalımı bulunmaktadır. Bu, neoliberalizmin çöküşünü de açık bir biçimde anlatmaktadır.

Dünyadaki gelişmenin üçüncü önemli alanı, üçüncü teknolojik devrimdir. Bu da bir formül içinde özetlenebilir; yarı otomas-

yon... Bir sonraki aşama olan tam robotlaşma, ileriki dönemin bir olayıdır; fakat buna biz değinmeyeceğiz. Ancak yarı otomasyon şu anda oldukça yaygındır. Yarı otomasyonun belirleyici özelliklerinden biri, bu ekipmanın, makina ve teçhizatın son derece yüksek olan maliyeti ve kolayca zarar görebilir niteliğidir.

Yarı otomasyonun hâkim olduğu bir petrol rafinerisi veya bir kimya kompleksine değil, bir otomobil fabrikasına baksanız bile, bundan altmış yıl önceki konumla karşılaştırıldığında olağanüstü bir değişimin, dönüşümün yaşandığını görüyorsunuz. Bir araya getirilmiş büyük miktarlarda makina ve ekipman ve bunların arasında koşan çok sayıda değil, ancak birkaç tane insan görüyorsunuz. Buradaki çelişki şudur: Bu insanlar olmaksızın bu makina ve teçhizat çalışamaz. Çünkü tam otomasyon ve robot çağında değiliz henüz. Bütün bu büyük yarı otomasyonlu fabrikalarda belirleyici olan, hâlâ insan işgücüdür. Bu insangücü son derece vasıflıdır, zekidir ve yüksek bir sorumluluk taşımaktadır. Bu, işçinin eline 500 bin dolarlık bir alet vermekten tamamiyle farklı bir durumdur. 500 bin dolarlık alet vermek başkadır, 50 milyar veya 100 milyar dolarlık makina teçhizatının gözetimini ve bakımını bir işçiye vermek ayrıdır. Burada kapitalizmin bir temel çelişkisi ortaya çıkmaktadır. Eğer bu işçilere iyi ücretler ödeseniz bile - ki genellikle yüksek teknoloji kullanan bu işyerlerinde yüksek ücretler ödenmektedir. - yapılan bu ödeme, ekipmanın, makina ve teçhizatın maliyetiyle karşılaştırıldığında, ekipman maliyetinin %2'si, %3"ü, ve %4'ü kadardır. Otomobil endüstrisinde bile bu oran %25'in altında değildir. Eğer bu işçiler fabrikanın iyi bir şekilde çalışması konusunda gereken ilgiyi göstermezlerse ve

bunda çıkarları yoksa, fabrika felç olabilir. Çünkü bu insanlar sermayenin elinde birer araçtırlar ve sermayenin hâkimiyeti altındadırlar, sermayenin çıkarlarına bağımlıdırlar. Sermayenin kâr edebilmek amacıyla hâkim olan yaklaşımının elindedirler. Kârlarını azamileştirme çabasının bir parçasıdırlar. Bütün bu koşullar altında, bu işçiler, bu makinalara karşı, sorumsuz demeyelim ama, en azından kayıtsız, özensiz davranacaklardır. Bu ise toplum açısından çok büyük zararlara yolaçabilir.

Bu koşullarda üçüncü teknolojik devrimin ortaya çıkardığı koca üretken makinalardan tam randıman alınamaz. Sermayenin işçileri kontrol etmek açısından kullandığı tüm geleneksel mekanizmalar, örneğin taylorizm, kronometrelere dayalı sistemler ve işçilerin beş dakika için bile sigara içmelerine izin vermemek, tuvalete gittikleri süreleri kontrol etme gibi uygulamalar, işçinin fazla emeğinin her bir dakikası için mücadele etmek gibi davranışlar, tümüyle verimsiz bir konuma itilmektedir.

Bir ingiliz atasözünü hatırlamak gerekirse, bir kuruşu kurtarmak için liraları kaybetmek gibi bir durum ortaya çıkabilir. Bir taraftan bir kaç dolar kazanabilirsiniz, diğer taraftan milyonlarca dolar gider. Bunun anlamı ne? Ancak, kapitalizmin bu çelişkiden kurtulabilmesinin bir yolu yoktur. Keynes'ciliğin hayalciliği ve zayıflığı bu idi. Ulusal gelirin daha iyi bir biçimde bölüşümüyle bu çelişkiden kurtulunabileceği bir hayaldi. Ücretleri artırarak ve sosyal güvenliği daha geliştirerek bu çelişki çözümlenemez. Elbette bunlara karşı değilim, bunlar çok olumlu gelişmelerdir. Ancak bu özel sorunu çözmede bunlar yetersiz kalırlar. Bu çelişki üretim alanındadır, işyerindedir, üretimin yapıldığı yerdedir. Üre-

tilenin bölüşümü sürecinde ortaya çıkmaz.

Bu açıdan değerlendirildiğinde neoliberalizm umutsuz bir çabayı ifade eder. Bu çaba Keynes'ciliğin yetersizliklerini, sınırlarını aşma çabasıdır. Neoliberalizm, arz ekonomisi gibi bir masalla arz yanlısı ekonomi gibi bir yaklaşımla, çabalarının merkezi olarak üretimi almaktadır. Böylece her ne kadar reddetseler ve ileri sürüldüğünde hiddet içinde tepki gösterseler bile, marksistlerle ortak yanları, üretim sürecini, üretim noktasını temel olarak ele almış olmalarıdır, Marksistler bölüşüme ilişkin sorunlara verdikleri önemi azaltmadan tüm analizlerinin merkezini işe, çalışmaya, emeğe ve üretim sürecine ilişkin noktalarda yoğunlaştırmıştır. Ancak arzcı ekonominin savunduğu herşey tam bir çelişki içindedir. Daha sorumluluk duyan bir işçi sınıfını nasıl yaratacaksınız? Eğer onun yaşam düzeyini düşürürseniz nasıl yaratacaksınız? Toplumsal koşullarını kötüleştirirseniz, böyle bir işçi sınıfı nasıl yaratacaksınız? Eğitim ve sağlık hizmetlerine yapılan harcamaları kısarsanız böyle bir işçi sınıfı nasıl yaratacaksınız? Ve işsizlerden oluşan büyük bir yoksul kitlesi yaratırsanız, bu işi nasıl yapacaksınız? Düşük vasıflı, düşük ücret alan, sefalet içinde olan bir işçi kesimi yaratırsanız bu sorunları nasıl çözeceksiniz? Bu durumda atılacak bir sonraki adım ortadadır, açıktır ve son derece mantıklıdır.

Neoliberaller, hâkim sınıfların işçi sınıfını bölmeye yönelik politikalarını destekliyorlar. İşçi sınıfını daha ileri ve daha geri kesimler olarak bölmeye yönelik bir politika izliyorlar.

Bu, ikili bir toplum yaratmaya yöneliktir. İşçilerin bir bölümü

yüksek ücretler alırlar, iyi biçimde ücretlendirilirler, iyi vasıflara sahiptirler ve iyi bir eğitimden geçmişlerdir. Genel olarak da oldukça iyi bir koruma altındadırlar. İşçi sınıfının diğer kesimindeyse göçmen işçiler, kadın işçiler, genç işçiler, işsizler ve yeni yoksulların ücretleri düşüktür, koruma altında değillerdir ve gerçekte ekonomik büyümenin, ekonomik refahın tüm avantajlarından yoksun durumdadırlar.

Japonya'da bu bölünme 1940'lı yıllardan itibaren kurumsallaşmış biçimde mevcuttur. Japon kapitalizminin geleneksel özelliklerinden biri, işçi sınıfındaki bu bölünmedir. ABD'de ise giderek büyüyen bir özellik kazanmaktadır. Sendikacılık hareketlerindeki gerilemeyle birlikte ve Amerikan sanayiinin önemli bir bölümünün asgari ücretle çalışılan, hatta asgari ücrete uyulmayan ve sendikalaşmanın hemen hemen olmadığı bölgelere kaymasıyla birlikte, ABD'de de bu ikili yapı belirginleşmiştir. Hatta Batı Avrupa ülkelerinde bile bu ikili yapıya yönelme eğilimi açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Ancak henüz Batı Avrupa'daki durum, Japonya ve ABD'deki kadar vahim değildir, bunun olumsuz, zararlı ve ideolojik, politik sonuçları son derece açıktır. Yabancı düşmanı, ırkçı ve sendika düşmanı ideolojiler ve düşünceler yaygınlaşmaktadır. Siyasal yaşamda aşırı sağ yeniden ortaya çıkmaktadır. Bunun neoliberalizmle ne ilgisi var gibi bir soru akla gelebilir.

Neoliberallere birçok suçlamalar getirilebilir ama akla bu insanların aşırı sağ ile bir işbirliği yaptıkları iddia edilemez. Kimseye iftirada bulunmak istemiyorum. Ancak gerçekliğe biraz daha yakından baktığımız takdirde bu konuda verilecek yanıtın bu ka-

dar net olmadığı görülür. En azından bazı ülkelerde, İngiltere'de değil, Almanya'da değil, İtalya'da değil, ancak kısmen Fransa'da, kısmen Belçika'da, kesinlikle de Avusturya'da ve İskandinav ülkelerinde böyle bir işbirliği olduğu şimdiden apaçıktır. Belçika'da Liberal Parti göçmen işçilere karşı yöneltilen ideolojik saldırıların başında yeralmaktadır. Fransa'da neoliberaller ile aşırı sağcılar arasındaki sınır için, en azından şöyle diyelim: "pek net değildir, zaman zaman ortak tavır almaktadırlar."

Daha önce de belirttiğim gibi bu gelişimin mantığı, sınıf mantığıdır. Eğer kapitalist kârın korunmasına mutlak öncelik tanırsanız, eğer ekonomik politikanın bir numaralı amacı kârın artırılması olursa, ülkede örgütlü işçi sınıfı hareketinin örgütlü sendikal gücü, bu kârı artırmaya yönelik politikaları açık bir biçimde empoze edemeyeceğiniz kadar büyükse, bu koşullarda toplumsal ve ekonomik ortamı değiştirmek zorunda kalırsınız. İşçi sınıfını ve sendikal hareketi zayıflatmak amacıyla ekonomik ve sosyal ortamı radikal bir biçimde değiştirmek zorunda kalırsınız. Bedeli ne olursa olsun"

Betimlemiş olduğum tüm bu mekanizmalar, bu amaca ulaşmada kullanılan araçlardır. Bu açıdan hiç bir gizli konspirasyon teorisine başvurmaksızın, neoliberalizm, gelişmekte olan sınıf mücadelesinde çok açık bir tavır koymuştur. Ancak bu gelişime karşı tavır alan güçler de vardır. İşçi sınıfının daha vasıflı olan, daha iyi eğitimden geçmiş olan ve daha yüksek ücret alan kesimleri yavaşça, fabrikaları, toplumsal hizmetleri ve ekonomiyi yönetecek durumda olduklarını öğreneceklerdir. Bu işi yapabilmek için büyük bürokrasilere ve önemli ölçüde devlet müdahalesine

gereksinimleri olmadığını göreceklerdir. Irkçılığa karşı mücadelede, yabancı düşmanlığına karşı mücadelede en ön safta yer almanın, neo - şovenizme karşı mücadelede ön safta yeralmanın, kendi hayati çıkarları olduğunu öğreneceklerdir. Korporatizme karşı tavır almanın önemini anlayacaklardır. Eğer ikili bir toplum, yani biraz önce belirtilen anlamda ikili toplum söz konusuysa ücretleri kaçınılmaz olarak düşecektir. Bu insanlar , kaçınılmaz olarak, çok basit temel sendikal dayanışma noktasına geleceklerdir. Bu da, işçi sınıfının dayanışmasının temel ilkesidir. Birimize verilen zarar hepimize verilen zarar anlamındadır. Bu temel noktayı bu vasıflı işçiler de öğreneceklerdir.

SORU - YANITLAR (*)

SORU: *Tam otomasyona geçişle birlikte hâlâ artık değer söz konusu olmayacak mıdır? Bu durum kapitalizmin mantığıyla çelişmez mi?*

MANDEL: Tam otomasyona geçildiğinde artık emek, artı değer ve kâr söz konusu değildir. Ancak tam otomasyonda mal üretimi olmayacaktır, değer üretimi olmayacaktır ve bunlara bağlı olarak da kapitalizm de olmayacaktır. Çünkü tam otomasyonda, son derece büyük bir mal kitlesi ortaya çıkacaktır. Ancak, işin kötüsü, gelir olmayacaktır. Satın alma gücü olmayacaktır. Çünkü kimsenin geliri veya ücreti olmayacaktır. Bu durumda para olmaksızın bu malların dağıtılması, bölüştürülmesi söz konusu olacaktır. Bu nedenle insan emeğinin gerilemesi, kapitalizmin ve mal üretiminin gerilemesi anlamına gelecektir. İnsan emeğinin ortadan kaybolması kapitalizmin de kaybolması anlamına gelecektir.

SORU: *Kapitalizmde meydana gelen değişiklikler son 150 yıllık dönemde marksist analizde radikal bir değişimi gerekli kılacak kadar önemli midir? Kendi görüşüme göre kapitalizm varlığını bugüne kadar çeşitli dönüşümler aracılığıyla sürdürebilmiştir. Sözünü ettiğiniz temel çelişki, hayati çelişki, yine çeşitli dönüşümler aracılığıyla kapitalizm tarafından aşılabilir mi? Otomasyonla ilgili olarak sözünü ettiğiniz çelişki kapitalizmin geçireceği yeni dönüşümlerle aşılabilir mi? Mülkiyetin yaygınlaştırılması ve mülkiyet ile yönetim arasında bir ayrımın ortaya çıkması bu doğrultuda çabalar mıdır?*

(*) 26.5.1991'de, SBF'de verdiği konferansın ardından, dinleyicilerin yönelttiği sorular ve Ernest Mandel'in yanıtları.

MANDEL: Bu soru, sosyal bilimlerde, güncel konuşmalarda önemli tartışmalardan biridir. Bu soru aynı zamanda Marks'a eleştirel olarak yaklaşanlar arasında ve marksistler arasında da tartışılmaktadır. Marksistlerin genel olarak kapitalizmin tarihsel gücü ve sürekliliği konusunda gereken kavrayışı yeterince göstermedikleri konusunda kuşku yoktur. Kronolojik olarak yanlış öngörülerde bulundular. Belki de, -ki bu biraz tartışmalıdır- sistemin esnekliğine ilişkin değerlendirmeleri gerçek durumun gerisinde, altında kaldı.

Ancak Marks'ı ve marksistleri bu nedenle eleştirenler, sorunun diğer yanına gereken önemi vermemektedirler. Kapitalizmin bu dönüşümlerinin maliyeti son derece büyüktür. Bunun üç örneğini vermek istiyorum: 1930'lardaki büyük bunalımdan çıkmak amacıyla İkinci Dünya Savaşını ve faşizmi yaşamak gerekti. İkinci Dünya Savaşı insanlığa 60 milyon ölüye maloldu. Faşizmin ve Japon militarizminin yükselişi sırasında meydana gelen ölümleri de hesap ederseniz 1930'lardaki bunalımdan çıkışın insanlığa maliyeti 80 milyon insan olmuştur. Bu küçük bir fiyat, küçük bir maliyet değildir.

İkinci örnek şudur; Kapitalizm İkinci Dünya Savaşının sonunda olacağı düşünülen büyük bir üretim fazlası bunalımını da çözümleyebilmiştir. Bu konudaki kuşku, yalnızca Marksistler arasında değil, Keynes'çi iktisatçılar arasında da yaygındı. Fakat bu üretim fazlası bunalımından kurtulmanın maliyeti ne olmuştur? Sürekli bir silahlanma yarışı, sürekli bir enflasyon, Üçüncü Dünya'nın sürekli olarak, yoğun bir biçimde, aşırı biçimde sömürülmesi, yöresel ve kısmi savaşlar denilen savaşlar. Ki bu da, insan-

lığa 20 milyon insana malolmuştur. Eğer bütün bu maliyetlerin, giderlerin bir bilançosunu çıkaracak olursanız, kapitalizmin bu başarılı uyum sağlama sürecinin toplam bilançosu olarak ikiyüz milyonluk bir insan kaybına varırsınız.

Üçüncü örnek ise, daha genel: Mevcut bunalımdan çıkabilmek amacıyla büyük felaketler ortaya çıkıyor. Zarar verici, yok edici büyük sektörler ortaya çıkıyor. Nükleer gelişmeler, çevrenin tahrip edilmesi, Üçüncü Dünya Ülkelerinde açlık ve yoksulluk. Bunalımdan çıkmak için birkaç 10 yıllık süre içinde uyum sağlanacaksa, bu uyumun maliyeti ne olacaktır? İkiyüz milyon insan, üçyüz milyon insan, dörtyüz milyon insan mı olacaktır? Bu nitelikteki "uyum sağlama" süreçleriyle ilgili fazla spekülasyonlar yapmayalım.

SORU: *Sermayenin uluslararasılaşması ya da sermayenin uluslararası müdaheleciliği ve örgütlülüğü karşısında, emeğin uluslararası birliği ne olmalı?*

MANDEL: Uluslararası örgütlenme açısından sermayenin emeğe karşı büyük bir üstünlüğünün olduğu açıktır. Uluslarası işçi hareketinin önemli zayıflıklarından biri budur. Eğer bu eksikliğimiz ve zayıflığımız daha uzun süre devam edecek olursa, tüm sosyalistler bunun için yüksek bir bedel ödemek zorunda kalacaklardır. Benim uluslararası işçi örgütlenmesinin sıkı bir savunucusu olmamın nedeni de budur. Her düzeyde örgütlenmeler, aynı işkollarında çalışanlar arasındaki örgütlenmeler, sendikalar arasındaki uluslarası düzeydeki örgütlenmeler, işçi sınıfının kitle örgütlenmeleri ve işçi sınıfının öncü örgütlenmeleri için bu tavır söz konusudur.

SORU: *Sermayenin uluslararasılaşması yada sermayenin en ileri kesimleri olan tekellerin, ulusal devlet niteliklerini yitirmesi, emperyalistler arası yeni bir paylaşım savaşına engel mi? Değilse, emperyalistler arası yeni bir dünya savaşı ihtimali var mı? Özellikle Doğu Avrupa'da meydana gelen olaylardan sonra böyle bir durum söz konusu olabilir mi?*

MANDEL: Günümüz için çok uzak geleceğe ilişkin tahminlerde bulunmak istemiyorum. Ancak bugün için bir dünya savaşı tehlikesi yoktur. Çok basit bir nedenle; çünkü mevcut teknolojik, askeri ve diğer nedenlere bağlı olarak, yeni bir dünya savaşı tüm yeryüzünün yok olması anlamına gelecektir. Ve buna hiç bir şekilde çözüm bulunamaz.

Ölü kapitalistler için de bir çözüm yoktur. Savaş sonrasında toz haline gelmiş malları satma olanağı yoktur. Ve bu malları, ölmüş olan müşterilere satma olanağı yoktur. Bu, tamamen irrasyoneldir. Ancak bunlar, mümkün değildir anlamına da gelmez. Bir emperyalist devletin başında, geçmişte bir deliyi gördük. Bu insan kendini öldürmeye niyetliydi. Öldürdü de... Halkını da öldürdü. Savaşı kaybetmeyi kabullenmektense halkını öldürdü Hitler...

1945 yılında, Japonya'yı neredeyse kitle halinde tümüyle bir ulus olarak intihara götürebilecek kişilerin yönetime gelmesine ramak kalmıştı. Bu durumda sorun şu noktaya indirgenebilir: Mesele çok derin sosyal ve siyasal bir bunalımda önde gelen emperyalist ülkelerde rasyonel olmayan yöneticilerin iktidara gelip gelemeyeceği sorusudur. Böyle bir soruya, sorumlu bir kişi, çok

açık bir şekilde hayır diyemez. Bir dönem Almanya'da ortaya çıkmış olan durum gelecekte herhangi bir başka ülkede yeniden görülebilir. Bana göre ortaya çıkan sonuç şudur:

Bu durumda yapılması gereken, faşizmin ve benzer siyasal eğilimlerin dünyanın önde gelen endüstrileşmiş ülkelerinden birinde yeniden iktidara gelmesini önleyecek biçimde siyasal açıdan örgütlenmek gerekir. Öyle bir toplumsal gelişim gerçekleştirmek gerekir ki, faşizmin nesnel maddi koşulları ortadan kaldırılmaldır. Ve sosyalizm için mücadele edilmelidir.

SORU: *Enflasyona karşı devlet harcamalarını kısmazsak, bu mücadeleyi ne gibi yollardan sürdüreceğiz?*

MANDEL: Ben kesin olarak devlet harcamalarının kısılmasından yanayım.Özellikle bütçe açıklarının kapatılmasını savunuyorum. Ancak sorun bunun nasıl yapılacağına ilişkindir. Benim önerim, zenginlerin vergilendirilmesidir. Askeri harcamalara giden bütçenin tümüyle ortadan kaldırılması, daraltılmasıdır. Ancak sağlık ve eğitim harcamalarına dokunmak yok, altyapı harcamalarına dokunmak yok, ücretli emeğin korunmasına yönelik toplumsal mekanizmalara dokunmak yok

SORU: *Neoliberalizmin ABD, İngiltere, Almanya gibi ülkelerdeki bunalımını, çelişkisini anlattınız. 1980'lerin sonundan itibaren yaşananlar, bugün yüzölçümü, ekonomik ölçek açısından tam bir dev olan Sovyetler Birliği'nin de neoliberal iktisadi ve siyasi yayılıma açıldığını gösteriyor. Yarı otomasyonun henüz çok geri noktalarda olduğu bu dev alanda neoliberalizmin yeni bir iktidar ortamına kavuşmasını engellemenin somut, uygulanabilir, top-*

lumsal destek potansiyeline sahip, siyasi iktisadi, politika ve araçları var mıdır?

MANDEL: Bu sorunun yanıtına dünkü konuşmamda değinmiştim. Bu nedenle bunu çok hızlı bir şekilde özetleyeceğim: Sovyetler Birliği'nde neoliberalizm oldukça güçlüdür. Ama yalnızca iki sınırlı alanda çok güçlüdür. Aydınların bir bölümü arasında,-ki bunların da toplumda çok güçlü olduğunu söyleyemeyiz.- Ancak iletişim alanında belirli bir etkinliği vardır. Bazı üniversite profesörleri arasında neoliberalizm yaygındır. Bürokrasinin bir bölümünde yaygındır. Bu, bürokrasinin kendine güvenen kesimidir. Genellikle de bu bürokratlar mafya ile ilişki içindedir. Bürokrasinin bu kesimleri, özel mülkiyete dayalı bir dünyada iş yapabilecekleri inancındadırlar. Bu sektör, son derece küçük bir azınlığı oluşturmaktadır.

Bu konuda belki yanılabilirim. Doğu Avrupa için söyleyemiyorum, ancak Sovyetler Birliği için şunu belirtebiliyorum ki, görülebilir yakınlıktaki gelecekte bu insanların iktidarı ele geçirmeleri söz konusu değildir. Böyle bir iş için çok büyük sosyal ve siyasal mücadelelerden geçilmesi gerekir. İşçi sınıfının direnişini kırmak ancak böyle mümkün olabilir. Bu gibi insanların, yani bugün çok küçük bir azınlığı oluşturan ve neoliberalizmi savunan insanların siyasal açıdan iktidara gelebilmeleri ve etkili olabilmeleri için işçi sınıfının direnişinin kırılması gerekir. Bunun da on-onbeş yıllık yakın gelecekte gerçekleşme olasılığı çok düşüktür. Bunun ötesini daha önceden kestirebilmek, görebilmek mümkün değildir.

SORU: *Sovyetler birliği'nde marksist düşünce terkedilip liberal, kapitalist sisteme yöneliş var. Acaba sosyalizmin temel kuralı çağımızda eskidi mi, geçersizleşiyor mu?*

MANDEL: Bu sorunu dünkü konuşmamda ayrıntılı olarak ele almıştım, o nedenle sadece özetlemekle yetineceğim. Biçim ve içerik arasında bir ayrım yapmak zorundayız. Biçimsel olarak bakıldığında Sovyetler Birliği'nde halkın çok büyük bir bölümü tarafından, hemen hemen tümüyle marksizmin, sosyalizmin, komünizmin reddedilmesi söz konusudur. Çünkü tarihsel nedenlere bağlı olarak, insanlar bunları stalinizmin suçlarıyla, marksizmi, sosyalizmi ve komünizmi ise devlet despotizmiyle özdeşleştirmektedir. Komuta ekonomisiyle özdeşleştirmektedir. İnsan haklarının vahşi bir biçimde bastırılmasıyla özdeşleştirmektedir. Baskı ve despotizmle özdeşleştirmektedirler. Ve insanlar bunlarla ilişkilerini kesmek istemektedirler.Şunu da eklemem gerekir ki, bu konuda haklıdırlar! Bu koşullar altında ben de yaşamak istemezdim.

Ancak bu, sorunun biçimsel yanıdır. Öz, tümüyle farklıdır. Öz olarak sosyalizmin anlamı, sosyal adalet, dayanışma, daha fazla eşitlik, işbirliği, insanların birbirlerine karşı daha az mücadele etmesidir. Çoğunluğun bunu istemediğini söylemek mümkün mü? Bunu bilemiyorum, Ama sanmıyorum. Ancak Sovyet toplumunun önemli kesimleri bu konuda son derece olumlu bir tavır içindedir. Bu bakış açısından ele alındığında, durum, çoğumuzun sandığından daha iyidir. Bu nedenle sosyalistlerin geleneksel değerlerini ve ideallerini kenara atmaları için herhangi bir neden söz konusu değildir. Veya marksistlerin tavırlarını değiştirmesi için

hiç bir neden yoktur. Sovyetler Birliği'nde ve Doğu Avrupa ülkelerinde iflas eden sosyalizm değil, stalinizmdir. Bunu kendime ilişkin bir öyküyle anlatmak istiyorum:

Polonya'da, Wroclav kentinde, orta büyüklükte, metal işleyen bir fabrikayı ziyaret ettim. Sendika burada hâlâ oldukça güçlü. Genel olarak Dayanışma Sendikası fabrika düzeyinde zayıftır, ancak bu fabrikada sendika güçlüydü. Kendini adamış katolikler tarafından yönetilen bir sendikaydı. Bu fabrikada bir konuşma yaptım. Orada bazı arkadaşlarımız vardı. Elbette elimizde her konuda çözüm olduğunu söylemiyoruz. Özellikle başka ülkelerdeki gelişmeler konusunda çözümlerimiz yok. O nedenle, çok mütevazi bir biçimde düşüncelerimi anlattım. Öncelikle de Polonya'da sözünü ettiğim büyük sefaletin önlenebilmesi için neler olması gerektiğine ilişkin çok genel değerlendirmeler yaptım. Daha sonra bu toplantıda bulunan Dayanışma Sendikası yöneticisi de benim yoldaşlarımla yaptığım çok küçük bir toplantıya katıldı Ve şunu söyledi; "Ben bir katoliğim. Marksizmden nefret ediyorum. Komünistlerden nefret ediyorum. Troçkistlerden nefret ediyorum. Siz bir Troçkistsiniz, sizden de nefret ediyorum. Fakat fabrikamda yaptığınız ve getirdiğiniz tüm önerilere tümüyle katılıyorum. Ve bunları uygulamak için bir grev yapmaya hazırım!" Çok mutlu oldum tabii...

SORU: *Dünyamızda ulusal hareketler, milliyetçi hareketler ve 4'üncü Enternasyonal ile ilişkileri konusunda ne düşünüyorsunuz? Marksist- Leninist eğitimle ilgili olarak bağımsız örgütlenmeler konusundaki düşünceleriniz nedir?*

MANDEL: Birinci soru, herhangi bir ayrım yapmaksızın tüm ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı konusundaki genel marksist ve sosyalist tavrı benimsiyorum. İşçi sınıfının bağımsız öncü örgütlerinin olması gereklidir. Ve bunlar yetenekleri ölçüsünde işçi sınıfını eğitmeye çalışmalıdırlar. Ve hâkim burjuva ideolojisine karşı koymalıdırlar. Fakat eğitmek bir şeydir, empoze etmek ayrı şeydir. Ancak eğitebilmek için tartışmanız gerekir. Empoze etmemeniz gerekir. Müdahale edip biçimlendirmeye çalışmamanız, baskı altına almamanız gerekir. Engels, bir dönem Alman sosyal demokrasisinin önderlerine şunu yazıyordu: "Parti, sosyalist bilime ihtiyaç duyar. Sosyalist bilim ise özgür tartışma ve düşüncelerin karşılıklı ifadesi olmaksızın gelişemez."

Benim kendimi yakın gördüğüm sosyalist akımlar ile, "Marksist-Leninist" ve "Maocu" eğilimler arasındaki ana fark bu noktadadır. Bu yoldaşlarımız, şu ana varsayımdan hareket ediyorlar: Dünyada öyle bir gizemli merkez vardır ki, bu merkez gerçeğin tekelini elinde bulunduruyor. Ve bu gerçeği savunanlar ile bu gerçeğe karşı çıkanlara aynı hakların tanınamayacağı düşüncesindedirler. Bu, geçmişten kalma, dini, kutsal bir ilkedir. Katolik kilisesi bunu 10-11 yüzyıldan itibaren uygulamaya çalışmıştır. Dinsel anlamda, klerikel anlamda, herkes aynı anlayışı, her tarafa yaymaya çalışmaktadır. Stalin'in ve Mao'nun empoze etmeye çalıştıkları da aynı anlayıştır.

Oysa biz, daha gerçekçi bir varsayım olan şundan yola çıkıyoruz: Kimse, gerçeğin tekelini elinde bulundurmuyor. Herkes hata yapabilir. Siyasal tartışmalar, gerçek ile hata arasındaki bir tartış-

ma değildir. Tartışmalar gerçeğe giderek daha yakınlaşmanın en verimli biçimde nasıl olacağı konusundadır. Hatayı düzeltmeye ilişkindir. Çünkü yanlış yapmamak mümkün değildir. Bu anlamda çoğulculuk konusundaki tavrımız, çok partili sisteme ilişkin tavrımız ve insan haklarına ilişkin tavrımız yalnız ahlaki bir tavır değildir. Aynı zamanda, siyasal verimlilik ve etkenliğe ilişkin bir tavırdır. Bu garantiler olmaksızın, hatalar giderek daha vahimleşecektir ve bunun sonucunda korkunç sonuçlara ulaşılacaktır.

SORU: *Zamanında Troçki'nin 4. Enternasyonali kurması çok eleştirilmişti. Bugün Troçki'nin haklılığı ortaya çıktı. Stalinizimin ve sosyal demokrasinin iflasıyla birlikte 4. Enternasyonal bugün 1930'lara göre ne kadar güçlendi?*

MANDEL: Önce şunu belirtmek isterim ki, burada 4. Enternasyonal'in bir temsilcisi olarak konuşmuyorum. Mülkiyeliler Birliği tarafından davet edildim. Üniversitede bir profesör olarak davet edildim. bu nedenle de, bu davetin çerçevesine kesin bir biçimde uyuyorum. Ancak 4. Enternasyonal'in önde gelen kişilerinden biri olduğum da bir sır değildir. Bu açıdan da soruya yanıt verebilirim. Ancak propaganda yapmamak koşuluyla, sadece gerçekleri betimleyerek bir yanıt verebilirim.

Bugün 4. Enternasyonal veya diğer bir deyişle Troçkist akım, özünde 4. Enternasyonaldir. Ancak 4. Enternasyonalin dışında 5-6 ciddi Troçkist örgütlenme daha vardır. Dünyanın elli, ellibeş ülkesinde örgütlüdür. Elli, ellibeş ülkede var olmakla birlikte, ancak yirmi, yirmiiki ülkede gerçekten kitle hareketlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Tüm dünyada on milletvekiline sahiptir.

Belediye meclislerinde düzinelerce temsilcisi vardır. Birkaç milyon seçmeni vardır. Çok büyük kitle grevlerini yönetmiştir. Yeni sosyal hareketler adını verdiğimiz hareketlerde önemli roller oynamıştır. Özellikle Üçüncü Dünya ülkeleriyle dayanışma hareketlerinde etkin bir rol oynamıştır ve feminist harekette önemli rol oynamıştır. Temel demokrasi mücadelesinde etkili olmuştur. Bu ülkelerde işçi hareketi ve kitle hareketleri içinde tanınmış, kabul edilmiş, saygın bir kesim olarak yeralmaktadır. İşçi hareketinin diğer kesimleriyle ve eğilimleriyle birlikte (komünist partileri ve sosyal demokrat partiler dahil) çeşitli ülkelerde, birleşik cephe anlaşmaları imzalamıştır. Bunlar, kendi akımımız, hareketimiz açısından tümüyle yeni bir durumdur.

Bunu, kötü bir ingiliz deyişiyle özetlemek gerekirse, "We are in business" Bu durumu kişiselleştirmek gerekmez. Bu durumda olduğu bilinen birçok yoldaşımız vardır dünyada. Örneğin Brezilya'da yarım milyon üyeye sahip işçi partisinin yönetim kurulunda, yürütme kurulunda bazı yoldaşlarımız vardır. İsveç'te İskandinavya'nın en büyük fabrikalarından olan Volvo'nun baş temsilci seçimlerinde atılan oyların %37'sini, bizim temsilcimiz almıştır. Peru'da ise üç milyon üyeli köylü örgütünün üç genel sekreterinden biri olan bir arkadaşımız, seçimlerde senatör olarak seçilmiştir ve hâlâ senatördür. Srilanka'da ise önde gelen iki sendikal örgütün yönetileri arkadaşımızdır ve bunların biri parlamentoda üyedir. Ben de kısa bir süre önce "Geleceğin Sosyalizmi" isimli bir derginin yayın kuruluna davet edildim. Bu dergi, Batı Avrupa'nın önde gelen sosyal demokrat partileri tarafından çıkarılmaktadır ve çoğulcu bir tartışma yayın organı olacaktır. Avrupa'nın

önde gelen komünist partileriyle birlikte tartışmalar yürütecektir. Radikal ve bağımsız hareketler ile 4. Enternasyonal arasındaki tartışmaların yeralacağı bir yayın organı olacaktır. Ve bu derginin yayın kurulunda Willy Brandt, Sasyalist Enternasyonalin başkanı Willy Brandt, Michael Gorbaçev, ve Mandel bir arada bulunmaktadır.

BASINLA SÖYLEŞİ(*)

SORU: *Körfez savaşı, emperyalist güçler arasındaki dengeyi nasıl etkiledi? "Pax Americana"kurulabilir mi? Bu emperyalist güçlerin geleceklerini nasıl görüyorsunuz?*

MANDEL: Körfez savaşının Amerikan emperyalizmi açısından önemli bir zafer olduğunu saklamamak, uluslararası anti emperyalist hareket ve sol için, işçi hareketi için bir yenilgi olduğunu kabul etmek gerekir. Bu da, dünyada artık tek askeri güç olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin bulunduğu gerçeğini görmemiz anlamına gelir. Söz konusu durumun sonuçları, birkaç yıl boyunca uluslararası durumu belirleyecektir. Savaş, emperyalizmin tüm Üçüncü Dünya'daki bağımsızlık hareketlerine gözdağı vermesi amacıyla yapıldı. Bu gözdağı, "egemenlerin canalıcı çıkarlarının ötesine geçemezsiniz" anlamına geliyordu. Savaş ayrıca, emperyalist güçler arasındaki dengenin değiştirilmesini ve Sovyetler Birliği ile Çin'in manevra yeteneklerinin beş yıl öncekinden daha düşük düzeyde sınırlanmasını da amaçlamaktaydı. Tüm bu hedefler gerçekleştirilebilirse, o zaman bir "Pax Americana" yaşanabilecekti.

Ancak, ABD 'nin tüm bu hedeflere ulaşması mümkün değildir. Öncelikle, gözlemcilerin çoğunun gözden kaçırdığı bir olguyu gözlemlemek gerekir: Irak'ta Bush'un elde etmeye çalıştığı askeri zaferi, ABD 'deki iç cephenin kabul edebileceği koşullarda sağlayabilmek için, bu hedefe çok az kayıp vererek ulaşmak gerekiyordu. Ufacık bir Irak'a karşı dev bir gücün, Amerikan hava gücünün

(*) Ernest MANDEL'in, konferansların ardından basınla yaptığı söyleşide kendisine yöneltilen sorular ve Mandel'in yanıtları.

çok büyük bir kesiminin bu cephede yoğunlaşması gerekmekteydi.

Bugün ABD, üç-dört ülkeye karşı aynı yoğunlukta, bu tür bir askeri yoğunlaşma sağlayacak güçte değil. Oysa Üçüncü Dünya, uluslararası, oldukça geniş bir alana yayılmış durumda. Dünyada birçok ülke var ve antiemperyalist hareket de henüz kaybolmuş değil. Önümüzdeki yıllarda bu antimeperyalist hareketin üç ya da dört merkezde aynı zamanda ortaya çıktığını düşünürsek, ABD, bu ülkelerin tümüne aynı yenilgiyi tattıramayacaktır.

Sovyetler Birliği'nde ise, özellikle askeri çevrelerde, Körfez savaşının stratejik sonuçlarına yönelik tepkiler, gerçek anlamda ciddi boyutlara varmıştır.

Biraz kaba bir anlatımla, Sovyet Ordusu güney bir ikinci Türkiye istemiyor. Sovyetler Birliği'nden gelen tepkilerin gerçekten içeriği var. Türkiye büyük bir insan gücü. Tüm bunları sıfıra indirgemek kolay olmasa gerek.

Ülkeler, askeri yönden ABD'ye karşı koyacak güçte değil.Ne de olsa, tartışmasız bir siyasal güçleri var. Dolayısıyla durum, çok karmaşık, büyük incelikleri içeren bir diplomatik oyun niteliği taşıyor. Bu oyun ise, Amerikan diplomasisinin kesin bir zaferiyle sonuçlanmayacak. Antiemperyalist güçler arasındaki bu çelişki üzerinde duracak olursak, bu savaşta ABD kendi ekonomilerinin hayati alanlarda rekabeti açısından, diğer emperyalist ülkelerden, mali, sınai ve ticari destekler almaya çalıştı ve bunu yapmak için de askeri gücünü kullandı. Askeri gücünün elde ettiği kazanımlar küçümsenemeyecek düzeydedir. Temelde değişen birşey yok.

ABD askeri ve siyasi anlamda hegemonya kurmuş olan en etkin güç. Ama ne teknolojik, ne mali, ne sınai alanda üstünlüğü yeniden ele geçirmiş değildir. Bu üstünlük esas olarak Japonya ve Almanya'nın elinde bulunuyor.

Şunu iyice anlamak gerekir ki, Almanya'nın kişi başına ihraç tutarı ABD' ninkinin dört katıdır. Ve dünyanın en büyük 10 bankasından dokuzu Japonya'dadır. Bu da, yakın gelecekte değişmeyecektir. Eğer ABD siyasi ve askeri üstünlüklerini pazarlığa çıkartmaya çalışırsa, bu alanda da fazla ileriye gidemeyecektir. Bu, çok tehlikeli bir oyun olacaktır. Çünkü buna ne şekilde yanıt verileceği çok açıktır. Japonya'nın ve Almanya'nın sahip oldukları teknolojik ve sınai avantajları ve daha hızlı olmaları sonucu, iki ya da üç yıl gibi çok kısa bir süre içinde bu ülkeler, sınai ve teknolojik üstünlüklerini kullanarak ABD'ye eşit bir hava gücü ve nükleer güç oluşturabilirler. Amerikalılar da bunu bal gibi biliyorlar. Dolayısıyla bu ülkelere uyguladığı baskılar da bir düzeyin ötesine geçemeyecek ve bir emperyalistler arası ittifak sürmeye devam edecektir. Gerçi bu ittifak içinde bir rekabet sürecektir ama bu, sözkonusu ittifakı bölecek, parçalayacak düzeye de varamayacaktır.

Bu konuda söylenecek son gözlem, bir değer yargısı değil, sadece bir gözlem olarak şunu da vurgulamak gerekir: Körfez savaşı ve bu şavaşın sonuçları, Avrupa Birliği'nin inşasının ne denli zayıf olduğunu da ortaya koydu. Avrupa Birliği bu süreç içinde hiçbir tutarlı, ortak siyasi tavır almadı. İngiltere tamamen ABD'nin küçük köpeği gibi davrandı. Fransa ABD'nin kuyruğuna kısmen takıldı, İtalya da aynı şekilde davrandı. Almanya, sınırlı

bir özerklikle hareket etti. O günden bu yana, Ortak Pazar ülkelerinin ortak bir siyasi tavrı olmadığı da apaçık ortada. Burada da, bu duruma bir takım tepkiler yaşanacaktır. Bu durumu düzeltmeye yönelik olarak, çok utangaç da olsa bazı denemeler olacaktır. Ama bu denemeler de çok öteye gidemeyecektir.

SORU- *Uluslararası şirketler kanalıyla kapitalizmin öz değiştirmesi konusuyla karşı karşıyayız. Bu oluşum, ileriki aşamalarda yeni bir çokuluslu kapitalizmin emperyalizmini ortaya çıkarmak gibi bir sonuç doğurabilir mi?*

MANDEL : Bu, gerçekten tartışılan bir konu. Marksistler arasında da tartışılıyor, "Geç Kapitalizm" adlı kitabımın bir bölümünü de bu konuya ayırdım. Bu ihtimali teorik düzeyde yadsımamız mümkün değil. Bu, Birinci Dünya Savaşından önce Kautsky'nin ifade etmiş olduğu "süper emperyalizm" teorisine denk düşüyor. Ama bu yolda gitmek isteyenler açısından büyük engeller de var. Ne halt ederlerse etsinler ama, büyük engelleri var. Fransa'da söylendiği gibi, "Ben kenarda oturdum ve kimin kime yumruk attığını keyifle izliyorum"...

Bu konudaki engel, henüz çok ciddi bir yer tutan, devletin ekonomideki rolü. Devletin rolü derken, şirketlerin ekonomik çıkarlarının savunuculuğunu yapması açısından değil. Çünkü çokuluslu şirketler kendi başlarının çaresine çok iyi bakıyorlar. Ama ağır bir sosyal ve siyasal bunalım ortamında, devletin, çokuluslu şirketlerin çıkarlarını savunması açısından çok önemli rolü var. Oysa devlet, henüz ulusal devlet olma özelliğini sürdürüyor. Büyük sermaye için, sosyal açıdan en etkin devlet biçimi bu... Mayıs

1968'de, de Gaulle, Fransa Komünist Partisi'nin işbirliği sayesinde genel grevi durdurdu ve "hemen genel oyla seçim yapalım" diyebildi. Böyle bir grevi hiçbir zaman "Birleşmiş Milletler'in ya da Avrupa Konseyi'nin kararlarına uyun" çağrısıyla durduramazdı.

Şöyle bir durum düşünülebilir: Üç-dört tane önemli karar merkezi, adım adım giderek, ulusal devlet yerine ikame edilebilir. Bir tanesi Kuzey Amerika'da Bush'un yaratmak istediği, Kanada'dan Salvador'a kadar giden Ortak Pazar olabilir. Bir tanesi Batı Avrupa'da, Doğu Avrupa'nın bazı ülkeleriyle yapabileceği bir ortaklık olabilir. Bir diğeri de Doğu Asya'da Japonya çevresinde düşünülebilir. Bir dördüncüsü ise İngiltere'nin etrafında düşünülebilir. Ancak bu, gerçekleştirilmesi gerçekten çok güç olan birşeydir. Hindistan içindeki çelişkilere bir göz atın. Hindistan'ın Sri Lanka'ya, biraz da Pakistan'a hâkim olabileceğini düşünmenin ne kadar zor olacağını akla getirmek yeter. Avrupa'daki çelişkileri de dikkate almak gerekir. Bu dört merkezin bir tek karar verme merkezine indirgenmesi, ancak 25'inci yüzyılda gerçekleşebilecek bir ütopya gibi görünüyor.

Dolayısıyla bu super emperyalizmin, bu yeniden yapılanmanın gerçekleştirilebileceğini sanmıyorum. Buna, kapitalist rekabet engel olacaktır. Şunu da ekleyebiliriz : "Eşitsiz ve Bileşik Gelişme Yasası"na ters düşmektedir. Ve sosyal ve ulusal çatışmalar gerçeğine de takılmaktadır. Biz sosyalistlerin kendi sorunlarımız var. Ama merak etmeyin; bankacılar ve burjuva politikacılarının, sermaye sahiplerinin sorunları, aslında bizim sorunlarımızdan çok daha ağır, çok daha ciddi.

SORU: *Siz, glasnost'a "evet", perestroika'ya "hayır"mı diyorsunuz? Yani böyle diyebilmemiz mümkün mü?*

MANDEL: Kabaca öyle diyebiliriz. Ama buna çifte çekince koymalıyız. Perestroika'yı reddetmemiz, tüm perestroika'yı içermiyor. Troçki'nin geleneğini sürdürerek, kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinde son derece sınırlı ve kısıtlı olmak kaydıyla, bazı pazar mekanizmalarının kullanılmasının kaçınılmaz olduğunu düşünüyorum. Bu, özellikle hizmet sektöründe, dağıtım sektöründe, tarım sektöründe, küçük sanayide geçerli. Ancak bu alanda özel tekellerin devlet tekeli yerine ikame edilmemesi kaydı ile... Son bir örnek vermek gerekirse, dağıtım sektöründe, mağazalarda, tüketicilerin çıkarını en iyi savunan şey, üç sektörlü bir sistem olacaktır: Daha çok belediyelere bağlı olmak üzere, devletin kamu mağazaları (ancak kamuya ait olan), kooperatif mağazaları ve özerk mağazalar. Ama bunlardan hiçbiri, diğer ikisini denetimi altına alacak kadar güçlü duruma gelmemelidir. Ve tüketicilere de çok geniş yetkiler verilmelidir. Bu sayede tüketiciler, dağıtılan malların hem niteliğini, hem niceliğini denetleyebilecektir. Böyle bir dağıtım sistemi kapitalist metropollerdeki dağıtım sisteminden kat kat üstün olacaktır. Ve çok daha çeşitli tüketim mallarının varolmasını sağlayacaktır. Nitelik denetimini, düzeltmelerin hızla yapılmasını, artı-talebe uyarlanmasını sağlayacaktır. Ama bunları yaparken de kısmen pazar mekanizmalarını kullanacaktır.

Bunun yanısıra, sınırsız bir şekilde glasnosta "evet" diyoruz. Ama varolan glasnostu da son derece sınırlı görüyoruz. Çünkü biz, glasnost dediğimiz zaman, esas olarak demokratik özgürlük-

leri anlıyoruz. Biraz da ürkerek şunun farkına varmalıyız ki, son altı ay içinde bu alanda bir gerileme yaşandı. Yetkeciliğe doğru yeniden bir dönüş var. Başkanlık rejimi herhalde en demokratik rejim değildir.

Bütün bunlar, ihtiyatlı olmamızı gerektiriyor. Özellikle, önümüzdeki 12 veya 24 ay içindeki demokratik özgürlükler hakkında tahminlerde bulunmak istiyorsak, dikkatli olmamız gerek. Ancak iki şey birbirinden iyice ayrılıyor; Bir yanda, alınan kararlar, kararnameler, hukuki önlemler, anayasal önlemler vb. (burada da yetkeci niteliklerin güçlendiğini, seçkeci bir baskının arttığını gözleyebiliriz) öte yanda ise gerçeğin kendisi var.

Gerçeklik şu ki, alınan bu kararların büyük çoğunluğuna kesinlikle uyulmuyor. Gorbaçev en kilit sektörlerde grevleri yasakladı. Ama grevler devam ediyor. Ve hemen hiç kimse de hapse atılamıyor. Bu, geçmişe oranla çok ciddi bir değişiklik.

Bu konuda gene bir anımdan sözedebilirim: Litvanya'ya yapılan Sovyet askeri müdahalesini protesto gününde, Moskova'da bulunuyordum. Bu, yüzbin kişinin katıldığı, gerçekten görkemli bir yürüyüştü. Burada, birkaç kişinin sırtına çıkmış bir genç kadın gördüm. "Şimdi yaşadıklarımız, Stalin döneminde yaşadıklarımızın aynısı, hatta onlardan bile beter" diye bağırıyordu. Herkes de "kahrolsun Gorbaçev" diye bağırmaktaydı. Ben bu genç kadına şunu söylemeyi isterdim: "Herhalde 1937'de veya 1950'de Moskova'da 200 bin kişilik yürüyüşler yapılmıyordu ve göstericiler kahrolsun Stalin diye bağırmıyordu... Stalin dönemindekilerle aynı şeyi yaşıyoruz derken biraz dikkatli olun. O kadar da değil..."

Her türlü karmaşıklığı bir yana bırakmak gerekir. İnsanlığın herhangi bir temel sorununun emperyalizmle işbirliği yaparak çözümlenebileceğine inanmıyorum. Ve herhangi bir burjuva-kapitalist ülkede burjuvaziyle işbirliği yaparak yeni bir toplum yaratılabileceğine de kesinlikle inanmıyorum. Gorbaçev'in getirmiş olduğu bütünleştirme (globalisation) teorisinde bir olumlu yön var. Bu da, sosyalizmin bir tek ülkede, tek kamp içinde, tamamiyle sonuçlanabileceğini savunan gerici ütopyadan vazgeçilmesidir.

Her ülkedeki sınıf mücadelesinin ve uluslararası sınıf mücadelesinin, hükümetler, devletler ve kamplar arası mücadelenin ikame edilmesine karşıyım. Bunun ortaya çıkması ve Sovyetler Birliği tarafından desteklenmesi olumlu, ileri bir adımdır. Ama "tek ülkede sosyalizm" olarak ifade edebileceğimiz bu gerici ütopyanın yerine Gorbaçev, en az onun kadar, belki daha da tehlikeli bir gerici ütopya ikame etmiştir. Bu, uluslararası düzeyde sınıf çelişkilerinin ve sınıf mücadelerinin zayıflatılabileceği, sınırlandırılabileceği ütopyasıdır. Ne kadar ütopyacı olduğunu anlamak için bir yıldan fazla beklemek gerekmedi, Körfez krizi bunu kanıtladı. Emperyalizm gittikçe daha pasifist bir hale dönüşmüyor. Her zamankinden daha militarist ve saldırgan bir konumda. Her türlü tartışma, uzlaşma ve her türlü işbirliği denemesi, bunu hiçbir şekilde değiştirmeyecektir.

Biz iktidarın, işçi sınıfı ve mütttefikleri tarafından ele geçirilmesinden yanayız. Ve bunun dogmatik ve ideolojik bir görüş olduğu kanaatinde değiliz. Aksine, bunun, gerçek hayatta gelişmek-

te olan kitlesel mücadelerinin mantıksal bir sonucu olduğunu düşünüyoruz. Elbette geliştikleri oranda. Bu, mutlaka sürekli olarak, her ülkede, her an gelişmiyor. Dönemsel olarak gelişiyor, ama gene de mücadeleler devam ediyor. Bu konuda son 25 yılın tarihi üzerinde bir dizi örnek vermek mümkün. Gerçek tartışma, aslında bir başka noktada toplanıyor:

İktidarın ele geçirilmesi önündeki yol hangisidir? Bu öyle bir yol olmalıdır ki, gerçekten sosyalist bir toplum inşa etme yönünde azami olasılığı sunabilsin. İktidarın yürütülmesini, icrayı sağlayabilen mekanizmalar ve kurumlar, stalinci, Stalin sonrası veya maoist türdeki iflası engelleyebilecek hangi kurum veya mekanizmalar olmalıdır? Bu konuda da benim temsil ettiğim siyasi hareket, çok somut ve belirgin düşüncelere sahip.

Bizim açımızdan da, bu somut görüşlerimiz, gerek Sovyetler Birliği, gerek Doğu Avrupa, gerek Çin deneyleri tarafından doğrulanmış düşüncelerdir. İktidarı icra edecek olan organlar, emekçilerin geniş kitlesi tarafından, demokratik bir şekilde onaylanmış olan kurumlardır. Bunlar, Sovyet tipi ya da Paris komünü tipi organlar olmalı, parlamenter tip organlar da bunlara yardımcı olmalıdır.

Ancak temelde, bu parlamenter yapılar yetmeyecektir. Bu organlar mutlaka demokratik bir şekilde seçilmelidir. Bu da, şu demektir: Çok partili bir sistem, gerçek anlamda siyasi ve kültürel bir çoğulculuk olmalıdır. Kadın-erkek tüm emekçilerin her türlü demokratik özgürlüğe sahip olduğu bir ortam ise basın özgürlüğü, toplantı özgürlüğü, gösteri özgürlüğü, grev özgürlüğü gibi özgür-

lüklere sahip oldukları ve bunları kullanabildikleri oranda mümkündür. Devlet ile partiler arasında kesin ve kökten bir farklılığın, ayrışmanın olması gerekir. Varolan öncü parti veya partiler, kitleleri görüşleri doğrultusunda ikna etmek için bu Sovyet tipi kurumların içinde sadece ve sadece ideolojik ve siyasi yöntemlerle, ikna yöntemleriyle çalışmak, idari ve hele baskı yöntemlerine kesinlikle başvurmamalıdırlar. Bu kavrayışın, bu anlayışın temelinde ise, Stalin ve Mao'ya atıf yapmak gerekirse, onlarla aramızda felsefi bir ayrılık vardır; Sosyalizm için, hayati olan işçi ihtilali için iki anlamda farklılık vardır- başka bir anlatımla, proletarya diktatörlüğü için- bunlardan birincisi, proletaryayı nasıl tanımlayacağımızdır. Biz, Marks'ın ve Lenin'in geleneğinin tamamen bizim tarafımızda olduğuna inanıyoruz. Proletarya, nesnel bir kategoridir, öznel değildir. Geçmişlerini satmak konusunda ekonomik baskı altında kalan kişilerin tümü, bu kategoriye dahildir. İdeolojileri ne olursa olsun, bir hristiyan ya da bir sosyal demokrat işçiyi hapse attığınız zaman, bir burjuvayı değil, bir işçiyi hapse atmış olursunuz. Bu açıdan bakacak olursak, stalinci baskının kurbanlarının yüzde 90'ı burjuvalar değil, işçiler ve köylülerdir. Mao'nun kurbanlarının yüzde 90'ı da işçiler ve köylülerdi. Gerçi Çin'deki burjuva sayısı Sovyetler'dekinden fazlaydı, ama gene de ezici çoğunluğu işçi ve köylülerdi. Buradan şu sonucu çıkartmamız gerek: Burjuvaların bile fikirleri nedeniyle baskı altında alınmaları kabil değildir. Karşı devrimci terörist eylemlere geçtikleri zaman ayrı, ama, düşünceleri için burjuvalar da baskı altına alınmamalıdır.

İkinci felsefi ayrılık da şudur; bilim ve gerçeklik kavramlarıyla ilgili olan farklılık. Stalin ve Mao'nun temel dogması şuydu: Parti her zaman haklıdır. Merkez Komitesi her zaman haklıdır. "Hayır" diyoruz. Her zaman haklı olan kimse yoktur. Mutlak gerçeklik diye birşey yeryüzünde yoktur. Herkes, kaçınılmaz olarak hata yapar. Hangi düşünce veya eylemin doğru olduğunu sadece pratik ortaya koyabilir.

Marksistlerin ve devrimcilerin en önemli üstünlüğü de şu noktadadır: Her zaman haklı olduklarını dayatmamaktadırlar, çünkü bu doğru değildir. Toplu biçimde aldıkları sosyal ve siyasi konum nedeniyle, başka siyasi güçlere oranla çok daha çabuk ve çok daha az maliyetle hatalarını düzeltme olanağına sahiptirler. Ancak bunun sağlanabilmesi için, mutlak tartışma özgürlüğünün olması gerekir.Yinelemek gerekirse, özellikle çoğulculuk, tartışma özgürlüğü ve insan haklarına saygının olması vazgeçilmezdir.

SORU: *Türkiye'ye geldiğinizde, Türk kamuouyunun Sovyetler Birliği'nde olanlar, dünyadaki mücadeleler konusundaki bilinci, Türk solunun bu konulardaki tepkisi hakkındaki görüşünüz ne oldu? Dünyadaki tüm bu dönüşümlerin Türkiye üzerindeki etkileri konusunda görüşünüz nedir?*

MANDEL : Aslında siz soru sormadınız, farklı bir görüşü dile getirdiniz. Ne Türkiye'de, ne de dünyanın bir başka ülkesinde, stalinist diktatörlük döneminde ya da stalinist dönem sonrasında, Sovyetler Birliği'nde olanların bilincine varılması, emperyalist propangadanın etkisiyle gerçekleşmemiştir. Gerçek bu değildir.

Rus ihtilalinden sonra, 1922'ye kadar, emperyalist propaganda

bugünkünden on kez daha fazla kötülük saçıyordu. Rus devrimi ve Bolşevikler hakkında söyledikleri, inanılmaz şeylerdi. Bolşeviklerin kadınları milleştirdiklerini, Rus kadınlarını fahişe yaptıklarını söylüyor, daha pek çok inanılmaz hikâye anlatıyorlardı. Ama tüm bunların, işçi sınıfı ya da kamuoyu üzerinde hiçbir etkisi olmuyordu.

1930'larda, faşizmin yükseliş dönemindeki nazi propagandası da bugünle karşılaştırıldığında çok daha kötüydü. Katolik kilisesinin de aşağı kalır tarafı yoktu.

İspanya iç savaşı yıllarında yapılan propagandayı okumalısınız: Kızıl'ların rahibelere tecavüzü, bütün papazları öldürmesi, dini yoketmesi ve bunun gibi şeyler... Ama, dünyanın her yerindeki işçilerin yüzde 90'ı, faşistlere karşı Cumhuriyetçilerden yana saf tuttular. Bu propaganda neden etkisiz kalmıştı? Geçmişte neden daha az sonuç vermişti, düşünülmesi gerekiyor.

Fark, kitle iletişim araçlarının etkisinde değil, gerçekliktedir. Gerçekliğin bilincine varılmasındadır.

Devrim sırasında ve devrimden sonra Sovyetler Birliği'nin gerçekliği, stalinist diktatörlük dönemindeki gerçeklikle taban tabana zıttır. İnsanların bunu anlaması için bir süre geçmesi gerekmiştir. Gerçekliğe oranla, bilinçte her zaman bir gecikme vardır. Ancak insanlar, yıllar geçince anlamaya başlamışlardır. Bugünkü uyanışa, bilince varmayı sağlayan şey, gerçekliğin anlaşılmasıdır, emperyalist propaganda değil...

Size somut bir örnek vermek istiyorum: Bu, elbette tek örnek değildir, bunun gibi pek çok örnek sayılabilir.

Sovyetler Birliği kurulduğu zaman, Bolşevikler ilk işlerden biri olarak, kapitalistlerin medeni değerlere saldırı saydıkları harika birşey yaptılar. Bolşevikler, Sovyet topraklarına gelen herkese, yalnızca bir hafta çalışmış da olsalar, tüm vatandaşlık haklarını vermeye başladılar. Bu haklara, seçme ve seçilme hakkı da dahildi. Ülkeye her gelen, kardeş muamelesi görüyordu. Ve bunu çok başarılı bir biçimde uyguladılar.

Glasgow'da cephane işçilerinin grevi vardı. İngiliz Hükümeti, grevcilerin liderini tutukladı. Sovyet Hükümeti, bunun üzerine İngiliz Hükümeti'ne çağrıda bulunarak dedi ki: "Biz onu Sovyet vatandaşı yapacağız. Kendisini hemen serbest bırakın ve diplomatik pasaport verin..." Bu, olağanüstü birşeydi. Ama dünyanın her yanında anlaşılmıştı. Bu insanlar, bizim etimizden, bizim kanımızdan insanlardı. Onlar bizdendi ve yaşanan yeni birşeydi. Daha önce böyle birşey hiç görülmemişti.

Burjuva propagandasının tüm yalanları bir yana atılmıştı. İşte bu, böyle bir "başka dünya"ydı.

Trotsky, Brest Litovsk'da, görüşme masasında şöyle diyordu: "Sizinle tartışmak niyetinde değiliz. Biz, askerlerle tartışmak istiyoruz. Askerlerin size isyan etmelerini istiyoruz..." Bir diplomatik misyon şefinin bu dilde konuştuğu, tarihte daha önce duyulmuş değildi. Askerler bunu anladılar.

Daha sonra ise, kelimenin tam anlamıyla korkunç şeyler oldu.

Sovyetler Birliği'ne geldiklerinde, insanların yalnızca bu hakları ellerinden alınmadı, Stalin onları Hitler'e teslim etti. Avusturyalılar, Çekler, Yahudi siyasal mülteciler, Komünist Parti üyeleri

Hitler'e teslim edildiler.

İnsanlar önce bunun doğru olduğuna inanmadılar. Anlatılanlara "propaganda" dediler. Daha sonra ise kendileri de aynı gerçeği yaşamaya başladılar.

İnsanlar bu radikal değişikliği farkedince, artık "Bu bizim dünyamız" diyemediler. Bunun yerine "Bu, bizim dünyamız değil. Bu, başka bir dünya. Biz bununla özdeşleşemeyiz. Bunlar, bizim payımıza düşen değerler değil. Bunlar bize yabancı şeyler, bizim kanımızdan değiller. Bu değerler, bu toplum bizim değil" dediler. İşte bugün olan budur, bu "farkına varış"tır...

SORU: *Bir Batılı marksist olarak, tüm bu altüst oluş içinde, sizin Türkiye'deki insanlara, Türk solunun durumuna ilişkin görüşünüz nedir? Doğulu ve Batılı marksistler arasında bir tür psikolojik farklılık olduğuna inanıyor musunuz?*

MANDEL: Hayır, kesinlikle hayır... Dün söylediklerimin Sovyetler'de olanlardan farklı olduğuna inanmıyorum. Sistemin yaşadığı krize, 1970'lerde başlayan ekonomik krize, sosyal krize, siyasi muhalefetin başlamasına ilişkin olanlar, Türkiye'de de biliniyor. Bugün Sovyetler Birliği'nde egemen olan sosyal, politik, psikolojik farklılaşma olgusu ise özellikle az biliniyor. Çok eminim ki kitle iletişim araçları neoliberallerin elinde ve liberallerin herşeye egemen olduğu görüşünü yayıyorlar. Bunun hiç de doğru olmadığını anlatabilmek için pek çok bilgi aktarmaya çalıştım. Durum çok daha karmaşıktır.

SORU: *Dünyada ve Türkiye'de Sol'un, stalinci olsunlar ya da olmasınlar, devrimci bir çizgi izliyorlarsa, bir cephede birleşme-*

sine ilişkin bir perspektif verebilir misiniz? Bir partide ya da gevşek biçimde örgütlenmiş bir parti veya cephede birleşebilirler mi?

MANDEL: Cevabım "evet"tir. Bazı koşullarda evet... Bu koşulların birincisi, tam bir iç demokrasidir. Böyle bir cepheyi, ancak herhangi bir akımın kendini ifade etmesini engellemeyerek sağlayabilirsiniz.

İkinci koşul da şudur: Böyle bir parti ya da cephenin temeli, çalışan yığınların tüm güncel çıkarlarının, ekonomik ve politik çıkarlarının savunulması olmalı, bu çıkarlar, seçimle gelmiş herhangi bir iktidarın şemasına uyarlanmamalıdır.

Eğer bu iki koşula saygı gösterilirse, böyle bir parti ya da cephe mümkündür.

Bu, dünyanın önemli ülkelerinden birinde şu anda mevcuttur. Sözünü ettiğim durum, bana göre, bugün uluslararası işçi hareketindeki en önemli ve olumlu gelişmedir. Brezilya'da işçiler, tabandan, işçi partisini harika bir biçimde yarattılar. İşin başını sade bir işçi, 15 yaşından sonra okula gitmemiş bir metal işçisi çekti. Bu, yalnızca Latin Amerika'da değil, dünya tarihinde ilk kez olan birşeydi.

Bu partiyi aydınlar, ideologlar değil, işçilerin kendileri yarattı. Bu parti, 500 bin'i aşkın üyesi olan ve seçimlerde oyların yüzde 10'unu alan bir partidir. Latin Amerika'nın bu en büyük ülkesinde , işçi sınıfı komitelerinde, pek çok radikal, papaz, siyah kadın vb var..

Bu kuruluş, sosyalist hareketin tüm unsurlarını birleştiren, harika bir parti...

Bir başka örnek vereyim: Amazon ormanlarının ortasında, genç bir işçi olan Chico Mendes, sendika kurdu, parti kurdu ve aynı zamanda ekolojik hareketi örgütledi. Bunu, tropik ormanları, geleneksel özel çıkarlara, özel toprak sahiplerine karşı savunmak için yaptı.

Böyle bir partiniz varsa bu, devrim partisi değildir. Şu dönemde Brezilya'da devrim hemen köşede değil... Bu, sosyalist bir partidir. İşçi sınıfının demokratik partisidir; en fazla sayıda insanı birleştirmeye çalışır. Herkesi orada bulabilirsiniz: Troçkistler, Maocular, eski Maocular, Gevaristler... Yalnızca Komünist Parti dışarıda kalarak aptalca bir hata yaptı.

Böylece, bu işçi partisi seçimlerde oyların yüzde 10'unu alırken, orada yüzde 1 oy alıp kendilerini marjinalize ettiler.

Bu iş kolay değil... Anlamak gerekir ki, buna ulaşmak için sosyal hareketin gerçek baskısının, yığınlar üzerinde bürokratik kontrolün bulunmaması gerekir. Pek çok koşul gereklidir. Ne siz, ne de ben, böyle bir partiyi yapay olarak yaratabiliriz. Böyle bir parti, yalnızca gerçek mücadeleden doğabilir, Umarım, bu örnek dünyanın pek çok ülkesinde tekrarlanır.

Türkiye için konuşmak istemiyorum, herkes kendi sonucunu çıkaracaktır. Ama geçmişte pek çok kötü deneyimler geçirmiş, zaten kısmen şüpheci hale gelmiş, eski, geleneksel bir işçi sınıfının varolduğu ülkelere oranla, nispeten genç bir işçi sınıfının bulunduğu ülkelerde bunu gerçekleştirebilmek daha kolaydır.

Ernest MANDEL'in Türkçe'ye çevrilen kitapları

Marksist Ekonomi El Kitabı: (Birinci baskı) Ant Yayınları 1969

Marksist Ekonomi El Kitabı: (İkinci baskı) Suda Yayınları 1975

Avrupa Meydan Okuyor-Bilgi Yayınları 1974

Avrupa Amerikaya karşı - Köz Yayınları 1974

Marksist Ekonomiye Giriş- Köz Yayınları 1974

Barış içinde birlikte yaşama ve dünya devrimi-Köz Y. 1975

İşçi sınıfı hareketi ve bürokrasi- Köz Y. 1976

Marksizme giriş - Köz Y. 1977

Marx'ın iktisadi düşüncesinin oluşumu-Köz Y. 1978

(1977'de Troçki'nin faşizme karşı mücadele kitabına yazdığı uzun ön-söz - Köz Yayınları

Leninist Örgüt Teorisi - Köz Y. 1977

1978-79'da dünya krizi ve işçi hareketi-Enternasyonal Yay. 1979

Ekonomik Kriz ve Azgelişmiş ülkeler-Andre Gunder Frank'ın makale-leriyle bir derleme- Yazın Yayıncılık 1985

Hoş Cinayet- Yazın Yayıncılık

Nükleer Savaş ve Sosyalizm - Yazın Yayıncılık 1987

Kapitalist gelişmenin uzun dalgaları- (birinci baskı) 1986 Yazın Yay.

Kapitalist gelişmenin uzun dalgaları- (ikinci baskı) 1991 Yazın Yay.

Dünya kapitalizminin bunalımı- Koral Yayımları 1990

Ünlü Siyaset Bilimi kuramcısı Ernest MANDEL,
1923 yılında Belçika'da doğdu.
Brüksel Üniversitesi, Bağımsız Berlin Üniversitesi,
Paris Sorbonne ve Ecole pratiques des hautes
etudes'de öğrenim gördü. Nazilerin Belçika'yı işgali
üzerine direniş hareketine katıldı, iki kez tutuklandı.
Halen Brüksel Özgür Üniversitesi'nde
öğretim üyeliği yapan Ernest MANDEL'in
yazdığı çok sayıda kitap ve makale
Türkçe'ye yayınlandı.
Mülkiyeliler Birliği Genel Merkezi'nin
konuğu olarak Mayıs 1991'de Türkiye'ye gelen
bu ünlü düşün ve eylem adamının
Ankara'da verdiği konferanslar ile
kendisine yöneltilen sorulara verdiği yanıtlar ve
basınla yaptığı söyleşiyi bu kitapta bulacaksınız.